

HET SAMENSPEL VAN MACHT EN MEDIA

Op stap met Chomsky

Jonas Slaats

Yunus Publishing / Kif Kif

HET SAMENSPEL VAN MACHT EN MEDIA
OP STAP MET CHOMSKY

Jonas Slaats

*

Yunus Publishing/Kif Kif

*

Antwerpen
2018

*

Versie 1.0

*

ISBN (print): 978-94-926-8909-2
ISBN (ebook): 978-94-926-8910-8
D/2018/12.808/1
NUR: 813, 697

*

www.kifkif.be
www.yunuspublishing.org
www.jonasslaats.net

*

*Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt
door de financiële ondersteuning van
de Vlaamse overheid.*

*

© Jonas Slaats

Niets uit deze tekst mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

*

Omslagbeeld
© Mariem El Arifi | Kif Kif vzw

The burden of proof lies on anyone in a position of power and authority. Their authority is not self-justifying. They have to give a reason for it, a justification. And if they can't justify that authority, power and control, which is the usual case, then the authority ought to be dismantled and replaced by something more free and just.

(Noam Chomsky)

INHOUD

Voorwoord	9
Media & conflict	13
1. Waarom onze media niet neutraal zijn	15
2. ‘Waardevolle’ en ‘waardeloze’ slachtoffers in de media	21
3. Voorbeelden van propaganda in onze media	27
4. Media, moslims en de berichtgeving rond terreuraanslagen	37
Macht & beeldvorming	57
5. Een zoektocht naar de reële machtshebbers	59
6. De vernislaag van ‘beschaving’	65
7. Niet feiten maar verhalen vormen de drijfveer van het maatschappelijke debat	69
 Bronverwijzingen.....	 75

VOORWOORD

De bekende linguïst en politicoloog Noam Chomsky wordt vaak terecht omschreven als één van de belangrijkste en meest geciteerde intellectuelen in de wereld. Hij laat nu eenmaal al vele decennia zijn licht schijnen over de hedendaagse geopolitiek. En zijn invloed is wereldwijd in vele academische en activistische milieus voelbaar. Ook het werk van Kif Kif is zonder twijfel schatplichtig aan zijn doortastende politieke analyses en zijn gefundeerde mediakritiek.

Na meer dan een halve eeuw academisch en activistisch werk is Chomsky nog steeds actief. Hij blijft zijn onderzoek verder zetten en geeft nog geregeld interviews. Hij wordt echter ook een dagje ouder aangezien hij in 2018 negentig wordt. Het leek de redactie van Kif Kif dan ook een goed moment om een (e)boekje uit te geven waarin het denken van deze uitzonderlijke man centraal staat. Dat wensten we echter niet te doen door, bijvoorbeeld, een serie artikelen te bundelen waarin verschillende belanghebbende opiniemakers, academici en activisten te kennen geven hoezeer ze door Chomsky beïnvloed werden. We

* Kif Kif is een interculturele beweging die strijd tegen discriminatie en voor meer gelijkwaardigheid. Via kritische, sensibiliserende, interactieve en educatieve initiatieven geeft ze mensen de instrumenten in handen om een andere stem te laten horen in het maatschappelijk debat over de interculturele samenleving. Achteraan dit boekje vindt u meer uitleg over onze werking.

wilden dat daarentegen wel doen door ‘in zijn voetsporen te treden’ met een reeks ‘Chomskiaanse’ analyses die inzoomen op enkele concrete voorbeelden van het samenspel tussen macht, conflict en media in hedendaagse spanningsvelden en gebeurtenissen. We probeerden dus gebruik te maken van Chomsky’s gedachtegoed om aan te tonen hoe dit een beter inzicht kan bieden in verschillende sociale en politieke dynamieken die een dagelijkse impact hebben op onze samenleving.

*

Dit kleine (e)boekje valt uiteen in twee delen. Deel 1 bevat een reeks Chomskiaanse mediakritieken. Het gebruikt enkele van zijn modellen en concepten om de hedendaagse media-berichterij op de rooster te leggen en na te gaan of de berichterij van onze grotere mediakanalen wel degelijk zo kwalitatief, neutraal en objectief is als ze zelf vaak pretenderen. Chomsky’s eerdere analyses van de Amerikaanse media brachten immers al geregeld aan het licht dat dit dikwijls niet het geval is. En zoals de vele concrete voorbeelden die in de verschillende hoofdstukjes van deel 1 duidelijk maken blijken gelijkaardige analyses van onze eigen media ook meer dan op hun plaats. De berichterij en beeldvorming rond hedendaagse conflicten blijkt ook in een land als België bijzonder problematisch. Om dat alles voldoende helder aan te tonen gaan de eerste twee hoofdstukjes eerst wat dieper in op enkele onderliggende patronen. In het derde hoofdstuk worden die patronen zichtbaar gemaakt met sprekende voorbeelden uit de berichterij rond de zogeheten ‘oorlog tegen terreur’ in Syrië, Irak en Libië. Het vierde en iets langere hoofdstuk biedt dan weer een uitgebreide media-analyse van de berichterij rond twee vergelijkbare terreuraanslagen die in 2017 plaats vonden in Westerse landen.

Deel 2 bestaat uit drie kortere hoofdstukjes die vanuit een

Chomskiaans perspectief een wat breder politiek-filosofisch kader schetsen. De specifieke focus op beeldvorming in de media wordt wat achterwege gelaten om dieper in te gaan op de meer algemene maatschappelijke beeldvorming en de wijze waarop die verbonden is met grotere machtsdynamieken. Zo kan ook duidelijk worden dat de patronen die in deel 1 geschetst worden zich niet in het luchtledige bevinden maar integendeel een onderdeel vormen van veel grotere socio-politieke processen.

*

In een tijd waarin het soms uitermate moeilijk wordt om het kaf van het koren te scheiden van de enorme stroom van informatie die dagelijks op ons afkomt, kunnen de handvaten die iemand als Chomsky aanbiedt bijzonder verhelderend werken. Ze maken het mogelijk om bepaalde belangrijke gebeurtenissen in een veel breder perspectief te plaatsen en ze zorgen ervoor dat we wat meer vat kunnen krijgen op sommige (geo)politieke omwentelingen. Hopelijk kan dit boekje sommigen dan ook helpen om ook eens zo'n 'Chomskiaanse bril' op te zetten en zo met een nieuwe, nuchtere blik het steeds weerkerende samenspel van macht, conflict en beeldvorming te doorprikken.

*Jonas Slaats,
Inhoudelijk medewerker Kif Kif vzw
21 maart 2018*

MEDIA & CONFLICT

1.

WAAROM ONZE MEDIA NIET NEUTRAAL ZIJN

De media worden soms ‘de vierde macht’ genoemd naast de wetgevende macht (d.w.z. het parlement), de uitvoerende macht (d.w.z. de regering) en de rechterlijke macht (d.w.z. het juridische apparaat). De media wordt op die manier gezien als een noodzakelijke kracht in de samenleving die in de eerste plaats bestaat om het bredere publiek te informeren en de bestaande machtsstructuren aan een kritische blik te onderwerpen.

Verschillende media-analyses wijzen echter uit dat de media die opdracht vaak niet vervullen. Ze slagen er dikwijls niet in om burgers correct te informeren of werkelijke kritisch met de bestaande machtsstructuren om te gaan. Dat heeft verschillende redenen. Zo wordt bijvoorbeeld geregeld aangehaald dat de media al te snel te werk moeten gaan. Door de verwachting dat mediakanalen hun lezers, luisteraars en kijkers steeds zo snel mogelijk informeren, hollen ze dikwijls achter de feiten aan en wordt niet altijd voldoende tijd genomen om bepaalde nieuwsinformatie grondig te checken. Ook de concurrentiedruk tussen mediabedrijven wordt vaak vernoemd. Deze zorgt er immers voor dat vele mediakanalen niet meer in staat zijn om grondige onderzoeksjournalistiek te betalen.

Het gaat echter dieper dan dat. In de hedendaagse werking van de media spelen een aantal processen die vaak onderbelicht

blijven maar die een grote impact hebben op de berichtgeving en die er voor zorgen dat de meeste mediakanalen hun functie van kritische informatieverstrekker niet voldoende (kunnen) opnemen. Eén van de bekendste analyses van dergelijke onderhuidse processen is het *propaganda model* van Edward S. Herman en Noam Chomsky dat ze voor het eerst beschreven in hun gerenommeerde boek *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. Dit model duidt een vijftal ‘filters’ aan die er voor zorgen dat de beeldvorming in onze media dikwijls sterk gekleurd is, weinig kritisch uit de hoek komt en uiteindelijk vooral een bevestiging vormt van de dominante normen in onze samenleving. Het gaat om de volgende vijf filters:

- **Mediabedrijven zijn commerciële instellingen.** Omwille van hun bedrijfsmodellen (zeker van de hedendaagse mediagiganten) streven zij in de eerste plaats winst na en niet zozeer het objectief verstrekken van informatie. Mediabedrijven zullen daardoor eerder aandacht schenken aan zaken die winst opbrengen omdat ze veel gelezen, beluisterd of bekeken worden dan over zaken die soms complex zijn en moeilijk te begrijpen door een breed publiek. Nieuws is bijgevolg niet altijd ‘interessant’ voor een mediabedrijf omdat het nuttige informatie biedt maar wel omdat het controverseel, spannend of schokkend is.
- **Het inkomen van deze op winst gefocuste mediabedrijven wordt in hoofdzaak uit advertenties gehaald en niet uit abonnementsgeld.** Indien een mediabedrijf financieel het hoofd boven water wil houden is het dus niet zozeer van belang of de lezers en kijkers zich geïnformeerd weten, het is vooral van belang dat men adverteerders kan aantrekken en deze niet voor het hoofd stoot. De berichtgeving zal dus zo min mogelijk

ingaan tegen de belangen van de adverteerders – die per definitie tot de meer kapitaalkrachtige en dus dominante groepen in de samenleving behoren.

- Door de inherente snelheid van hun werk zullen media vooral **vertrouwen op informatie die afkomstig is van staatsinstellingen, hooggeplaatste politici, experts uit grotere organisaties of woordvoerders van belangrijke bedrijven**. Er zal daarentegen minder moeite gedaan worden om rapporten van onafhankelijke en kleinere onderzoeksinstituten of NGO's grondig door te nemen. En zelfs indien deze aandacht krijgen, zal deze aandacht in verhouding veel kleiner zijn.
- **Redactieteams krijgen ook heel wat negatieve reacties over zich heen wanneer ze al te kritische opinies en nieuwsitems naar voor schuiven**. Soms zijn deze aanvallen georkestreerd maar veelal zijn zij het evidente gevolg van het feit dat de dominante groep in de samenleving zich aangevallen voelt. Het zorgt er voor dat redacties op hun hoede zijn om niet overmatig veel negatieve reacties over zich af te roepen – zeker wanneer dat de relatie met de adverteerders in de weg zou staan.
- **Hoewel men journalisten graag afschildert als 'objectieve berichtgevers', kunnen we er niet om heen dat ook zij er altijd een specifiek mens- en wereldbeeld op na houden**. Dat specifieke mens- en wereldbeeld zorgt er voor dat men bepaalde feiten en gebeurtenissen op een specifieke manier interpreteert en er bijgevolg op een specifieke manier over bericht. Daarenboven behoren journalisten in hoofdzaak tot de dominante groep van de samenleving. Hun interpretatie en de beschrijving van de actualiteit gebeurt bijgevolg ook veelal op basis van de dominante norm.

Dat laatste punt is uiterst belangrijk. Journalisten en redactieleden staan immers op geen enkele manier los van de maatschappelijke omwentelingen. Zij zijn, net zoals ieder van ons, doordrongen van een bepaalde kijk op de mens en de samenleving – een kijk die ze ook geregeld reproduceren en mee in stand houden. Dat wordt nog eens versterkt door het feit dat het doelpubliek van de meeste mediakanalen tot de dominante groep behoort. Onze media gebruiken daarom vooral bewoordingen en beelden die binnen het denkkader passen van die dominante groep.

Dus al doen sommige journalisten en redacties sterk hun best om ‘objectief’ nieuws te brengen, onze media zijn nooit neutraal. Net als in elk ander domein van de samenleving, spelen er ook in de media bepaalde belangen en is het noodzakelijk van die te leren (her)kennen.

Wanneer we die belangen erkennen dringt zich echter een evidente vraag aan ons op: hoe gaan we in de praktijk dan om met die mediafilters? Het antwoord op die vraag is gelukkig niet zo moeilijk: als ‘mediaconsument’ komt het er vooral op aan verschillende bronnen naast elkaar te leggen, je niet te laten leiden door één specifiek mediakanaal en bewust alternatieve media te raadplegen die een andere stem laten weerklinken.

Dat kost natuurlijk veel tijd en moeite, maar de keuze is eenvoudig: of men blijft consequent kritisch of men wordt opgezadeld met een vertekend wereldbeeld. Dat is niet omdat de ‘mainstreammedia’ geen goede journalisten in huis hebben. Integendeel. Behoorlijk wat journalisten doen wel degelijk hun best om kritische berichtgeving naar buiten te brengen. Voor de alternatieve media geldt trouwens hetzelfde: ook daar kan men heel wat degelijke (burger)journalisten aantreffen, maar worden zeker ook veel fouten gemaakt.

Maar zoals de filters duidelijk maken, gaat het uiteindelijk om een structureel probleem van vervlochten handelsbelangen en

diepgewortelde wereldbeelden. Om wat meer bestand te zijn tegen zo'n structurele dynamieken, zal het altijd zoeken zijn naar spelden in de hooiberg die de dominante beeldvorming kunnen doorprikken.*

* Deze tekst werd in aangepaste vorm ook opgenomen in Vandepierre, Slaats, Heens, Azabar, *Positieve Identiteitsontwikkeling met moslimjongeren: een tool- en handboek voor eerstelijnsverleners*, Garant, 2017,

2.

‘WAARDEVOLLE’ EN ‘WAARDELOZE’ SLACHTOFFERS IN DE MEDIA

Eén van de meest pertinente gevolgen van de vijf filters die de werking van onze media bepalen, is de wijze waarop de berichtgeving over conflicten in grote mate gedreven wordt door een onderscheid tussen ‘waardevolle’ en ‘waardeloze’ slachtoffers. Dit onderscheid zorgt er voor dat vergelijkbare slachtoffers niet altijd dezelfde aandacht krijgen. Slachtoffers van geweld dat veroorzaakt werd door politieke of economische tegenstanders worden immers bijzonder breedvoerig besproken, terwijl slachtoffers van vergelijkbare gewelddaden die door de eigen overheid werden uitgevoerd, sterk genegeerd of afgewimpeld worden.

Een slachtoffer blijkt dus mediatic ‘waardevol’ wanneer zijn/haar verhaal de doelstellingen van het politiek-economische beleid en het gangbare vijandbeeld versterkt. Een slachtoffer blijkt daarentegen mediatic ‘waardeloos’ wanneer zijn/haar verhaal het gangbare vijandbeeld doorbreekt of de doelstellingen van het politiek-economische beleid in de weg staat. Dat geldt niet alleen in kwantitatieve termen, waarbij de hoeveelheid berichtgeving over ‘waardevolle’ slachtoffers de berichtgeving over vergelijkbare, maar ‘waardeloze’ slachtoffers ver achter zich

laat. Het geldt eveneens in kwalitatieve termen, waarbij de berichtgeving en opiniemakerij over ‘waardevolle’ slachtoffers bijzonder uitgebreid, gedetailleerd, expressief en emotioneel zal gebeuren terwijl de ‘waardeloze’ slachtoffers summier, algemeen, objectiverend en zakelijk behandeld worden.

Om deze dynamiek te ontmaskeren, droegen Edward S. Herman en Noam Chomsky een immense bewijslast aan in hun boek *Manufacturing Consent*. Het patroon steekt telkens opnieuw de kop op in allerhande verslaggeving van conflicten over de hele wereld. Of de mediakanalen meer aan de rechter- of de linkerzijde van het politieke spectrum staan, is daarbij trouwens van weinig tel. Het gaat om een algemene tendens.

Als sprekend voorbeeld van de manier waarop dit alles in zijn werk gaat, kunnen we het journalistieke gebruik van het woord ‘genocide’ wat verder analyseren. Want ook dit woord, waarvan men zou verwachten dat er heel omzichtig mee omgesprongen wordt, laat zien hoe het vooral gebruikt wordt om ‘waardevolle’ slachtoffers te omschrijven en zo het verschil met ‘waardeloze’ slachtoffers te benadrukken.

Het gebruik van het woord ‘genocide’

Juridisch wordt het woord ‘genocide’ vrij strikt gedefinieerd. In internationale gerechtshoven spreekt men van een genocide wanneer er sprake is van een politiek georkestreerde en gerichte poging om een bepaalde bevolkingsgroep vanwege zijn specifieke nationale, etnische, culturele of religieuze achtergrond uit te roeien door ze te doden, fysiek of mentaal te beschadigen, hun levensomstandigheden onmogelijk te maken, hun kinderen weg te nemen of hun procreatie onmogelijk te maken.

Het algemene gebruik van het woord – ook in de media – beperkt zich echter niet tot de juridische criteria. Of er bijvoorbeeld sprake

is van een duidelijke politieke orkestratie is niet altijd van belang. Ook de specifieke intentie is niet altijd een criterium om het woord al dan niet te gebruiken. Men spreekt daarentegen heel eenvoudig van een genocide wanneer een groot deel van een specifieke bevolkingsgroep wordt uitgemoord. Men zou dan ook mogen verwachten dat het gebruik van de term 'genocide' meer gebruikt wordt naarmate specifieke contextuele factoren zich aandienen. Het zou bijvoorbeeld logisch zijn dat het woord meer opduikt in de media wanneer een conflict de juridische voorwaarden meer benadert, wanneer duidelijk wordt dat een specifieke bevolkingsgroep gevisieerd wordt of, heel eenvoudig, wanneer de slachting uitzonderlijke proporties aanneemt.

Dat blijkt echter niet het geval. Wat je vooral uit het gemediatiseerde gebruik van het woord 'genocide' kunt achterhalen, is niet hoe desastreus of doelgericht een genocide is, dan wel wie 'tegen' of 'voor' ons is. Het woord 'genocide' wordt immers meer gebruikt wanneer het om geweld gaat, uitgevoerd door een staat of een groepering die als vijandig bestempeld wordt dan wanneer soortgelijke slachtingen (zowel in aantal slachtoffers als in het soort gruwelijkheden) worden uitgevoerd door bevriende overheden of milities.

Een overzicht van enkele concrete gevallen in een conflictgebied dat ook vandaag sterk in de actualiteit aanwezig is, kan dit verduidelijken. De onderstaande tabel laat de grootte zien van enkele gewelddaden in Turkije en Irak, samen met de frequentie van het gebruik van het woord 'genocide' in de belangrijkste gerespecteerde mainstream Amerikaanse media (dat wil zeggen The Los Angeles Times, The New York Times, Washington Post, Newsweek en Time) tot 2010.¹

Dader en context	Geschatte doedentallen	Gebruik van het woord 'genocide' in kranten	Ratio van doden per gebruik van het woord 'genocide'
Iraaks uitmoorden van Koerden in de jaren tachtig	Meer dan 50.000	132	379 op 1
Turks uitmoorden van Koerden in de jaren tachtig	Meer dan 30.000	14	2142 op 1
Doden onder de Iraakse bevolking ten gevolge van de invasie in 2003 en de bezetting door de VS en het VK.	Meer dan 1.000.000	13	76.923 op 1
Burgeroorlog en sekteaire conflicten na de terugtrekking van de VS in Irak (tot 2010).	<i>Niet beschikbaar</i>	54	<i>Niet beschikbaar</i>

De tabel vat aan met de discrepantie in het gebruik van het woord tussen Saddams massamoorden op Koerden en het doden van Koerden in Turkije. Hoewel het ook in Turkije om vele tienduizenden doden gaat, werd het minder als genocide gelabeld. De Turkse overheid was immers al jarenlang een NAVO-bondgenoot.

De al-Anfal genocide

Heel belangrijk bij dit alles is dat Saddams al-Anfal-campagne zelden als genocide werd aangeduid toen ze daadwerkelijk aan de gang was. Het woord verscheen pas in de media zodra de

Eerste Golfoorlog in de steigers stond. Daarenboven, zo beschreef Herman in zijn latere boek *The Politics of Genocide*,...

...was de Halabjaslaching, waar Saddams troepen chemische wapens gebruikten en duizenden mensen doodden, het incident waarover het meeste bericht werd. Maar dat gebeurde in maart 1988, toen Saddam nog een bondgenoot was van de vs en zijn oorlog tegen de islamitische staat van Iran voortzette. Aangezien de Verenigde Staten één van de bevoorraders waren van Saddams 'massavernietingswapens', werd er op dat moment maar weinig kritiek geuit op de Halabjaslaching. Het gebeuren werd daarentegen wel overvloedig aangehaald in de nasleep van de Iraakse invasie van Koeweit in 1990, tijdens de Eerste Golfoorlog, tijdens de VS-VK-invasie en -bezetting van 2003-2009 en naar aanleiding van de uiteindelijke schijnprocessen rond Saddam en zijn medestanders.

Tot slot zie je in het overzicht natuurlijk ook gemakkelijk de discrepantie in het gebruik van het woord 'genocide' in het geval van de invasie van 2003 en de (sektarische) conflicten die erop volgden. Hoewel in 2010 het precieze dodental van de latere conflicten tussen verschillende Iraakse militante groeperingen nog niet bekend was, werd toen al meer over genocide gesproken dan in het geval van de invasie.

Ook hier komt echter nog een bijzonder interessant feit om de hoek kijken: in dezelfde periode waarin de belangrijkste Amerikaanse kranten 13 keer naar de Amerikaans-Britse invasie van Irak verwezen als genocide, wordt er ook nog 48 keer over genocide in Irak gesproken, maar dan wel om het regime van Saddam Hoessein weer in herinnering te brengen.

Onderliggende stuwkrachten

De wijze waarop de media een onderscheid maken tussen ‘waardevolle’ en ‘waardeloze’ slachtoffers en bepaalde vijandbeelden in stand houden of versterken is geen lineair gegeven. Zoals de cijfers over het gebruik van genocide duidelijk maken, wordt het woord ‘genocide’ wel degelijk gebruikt wanneer men bericht over gewelddaden die door de eigen overheid werden uitgevoerd. Het is dus niet zo dat er geen enkele tegenstem zou zijn. De media laten her en der wel degelijk ruimte voor andere visies en analyses. En af en toe slaat een of ander mediabedrijf een welgemeende *mea culpa* wanneer de redactie besef dat men foute informatie verspreidde.

Het gaat dus niet om een of andere samenzwering tussen politiek, business en media waarbij allerhande informatie bewust in de doofpot wordt gestopt. Het gaat wel om een beïnvloeding door de verschillende filters die in het eerste hoofdstuk besproken werden. Alleen zijn journalisten en redacties zich over het algemeen even weinig bewust van deze filters als hun lezers, luisteraars en kijkers waardoor hun berichtgeving er telkens opnieuw door bepaald wordt. Het patroon van aandacht voor mediatiek ‘waardevolle’ slachtoffers en gebrek aan aandacht voor mediatiek ‘waardeloze’ slachtoffers is immers te diepgaand en te wijdverspreid om van toevallige uitschuivers te spreken. Al probeert men dus dikwijls om objectieve berichtgeving te brengen, onderhuids laat men het gros van de verslaggeving telkens weer in een specifieke richting kanaliseren.*

* Deze tekst werd (mits lichte aanpassingen) overgenomen uit Slaats, *Fast Food Fatwa's: over islam, moderniteit en geweld*, Davidsfonds, 2017. Ook in dat boek kan men een verdere uitwerking vinden van verschillende facetten van de hier beschreven patronen – maar dan, in tegenstelling tot dit boekje, specifiek gericht op beeldvorming rond islam.

3.

VOORBEELDEN VAN PROPAGANDA IN ONZE MEDIA

Het woord ‘propaganda’ wordt over het algemeen voorbehouden voor de berichtgeving in totalitaire regimes waar de mediakanalen in handen zijn van de machtshebbers. Allerhande despotische bewindvoerders gebruiken media immers om de realiteit te verdraaien, zichzelf te bewieroken, hun wandaden te verhullen en alle kwaad op hun vijanden te projecteren. Men is er zich echter zelden van bewust dat gelijkaardige processen zich ook voltrekken in de ‘vrije’ media van democratische landen.

De onderliggende dynamieken en ‘filters’ die de neutraliteit van onze media in het gedrang brengen en die (veelal onbewust) van onze media soms propagandakanalen maken, werden toegelicht in het eerste hoofdstuk. In het tweede hoofdstuk werd vervolgens verduidelijkt hoe dergelijke filters voor een onderscheid zorgen tussen ‘waardevolle’ en ‘waardeloze’ slachtoffers. In dit derde hoofdstuk gaan we dieper in op drie concrete voorbeelden van mediaberichtgeving waarin je deze dynamieken en patronen duidelijk aan het werk kan zien. Het eerste voorbeeld is een historisch voorbeeld van de berichtgeving in de VS over de genocides in Cambodja en Oost Timor op het einde van de jaren zeventig. Het tweede en derde voorbeeld baseren zich op Belgische berichtgeving over de conflicten in Libië, Syrië en Irak in de eerste twee decennia van de 21ste eeuw.

Pol Pot en Oost-Timor

De beruchte dwingelandij van Pol Pot en de Rode Khmer ontstonden niet in een socio-politiek vacuüm. Eén van de factoren die sterk bijdroegen tot de groei van de Rode Khmer waren de Amerikaanse bombardementen die in het begin van de jaren zeventig werden uitgevoerd op Cambodjaans grondgebied. Men wilde op die manier bevoorradingsroutes van de Vietnamese opstandelingen verstoren. Historici schatten het aantal slachtoffers van die bombardementen op zo'n half miljoen. Woede en frustratie dreef de rurale bevolking recht in de handen van de Rode Khmer, die beloofde om het imperialistische geweld tegen te gaan. Toen Pol Pot aan de macht kwam, werd over dit alles maar weinig bericht in de mainstreammedia.¹

Naarmate de Rode Khmer meer invloed kreeg, werd de groepering afgeschilderd als de totaal onbegrijpelijke verpersoonlijking van het kwaad. Beelden van velden vol schedels die men omschreef als 'the Killing Fields' werden al snel het visuele bewijs van de waanzin van het communistische regime onder Pol Pot. De dood van zo'n twee miljoen Cambodjanen was dan ook een absolute gruwel.

Maar op datzelfde moment vond niet zo ver daarvandaan een vergelijkbare genocide plaats. In 1975 werd Oost-Timor immers bezet door het Indonesische leger. Tegen 1978 lieten reeds zo'n 200.000 mensen het leven. Procentueel werd een groter deel van de totale Oost-Timorese bevolking vermoord dan het deel van de totale Cambodjaanse bevolking dat door de Rode Khmer werd vermoord. Relatief gesproken was deze genocide dus 'groter' dan de Cambodjaanse genocide. De media-aandacht voor dit gebeuren ging niettemin een tegenovergestelde richting uit, zo bleek uit grondige analyses van Edward Herman en Noam Chomsky.²

Een analyse van de berichtgeving in de New York Times, toch één van de meest vooraanstaande kranten in de wereld, laat duidelijk zien hoe groot de discrepantie is. Wanneer je alle artikelen, columns, opiniestukken en interviews uit de New York Times over beide conflicten naast elkaar legt, merk je immers dat er over de genocide in Cambodja 16 keer meer werd bericht. Meer nog, toen de Oost-Timorese genocide in 1978 haar hoogtepunt bereikte, verscheen er geen enkel artikel over.

De politieke ondergrond van deze discrepantie is niet ver te zoeken: de gruwel van Pol Pot paste in het bredere kader van de Koude Oorlog, terwijl de Indonesische overheid wapens kocht van de VS, Canada en Europese landen. Het overkoepelende beeld dat het 'goed' en 'kwaad' bepaalde van de toenmalige geopolitiek was de tweestrijd tussen het 'gesloten communistische blok' en 'het vrije kapitalistische Westen'. Slachtoffers die dit beeld konden voeden, kregen extra aandacht, slachtoffers die dat beeld konden verwarren, werden genegeerd.

Een extra bittere nasmaak van dit alles is het lot dat Pol Pot beschoren was. Er werd immers geen klopjacht op deze oorlogsmisdadiger georganiseerd, hij werd voor geen enkel tribunaal gedaagd en stierf uiteindelijk een natuurlijke dood in 1998. Het bewind van de Rode Khmer werd immers een halt toegeroepen door troepen uit Vietnam. Pol Pot vluchtte naar Thailand. Hij bleef er de leider van wat 'De Coalitie van de Democratische regering van Kampuchea' ging heten. En dit 'Democratisch Kampuchea' werd jarenlang de officiële Cambodjaanse vertegenwoordiging in de VN.³ Het was namelijk zo dat de westerse grootmachten nog sterker gekant waren tegen het Vietnamese leger dan tegen de troepen van Pol Pot, aangezien de Rode Khmer/Democratisch Kampuchea gesteund werd door China terwijl de Vietnamese troepen ervan verdacht werden samen te werken met de Sovjet-Unie. Pol Pot en zijn Democratisch Kampuchea werden daarom blijvend gesteund

door zowel de VS als Groot-Brittannië. Men voorzag hem en zijn troepen van levensmiddelen, geld, wapens en militaire training.⁴ Maar dit alles bleef op een verbazingwekkende manier achterwege in de mainstreammedia.⁵

Ook dit alles bleef op een verbazingwekkende manier achterwege in de mainstreammedia. Herman en Chomsky beschrijven hoe de ‘nalatigheid’ van de media op dit vlak bijzonder duidelijk werd in de berichtgeving rond Pol Pots overlijden:

De Boston Globe, de New York Times, de Washington Post, en de Los Angeles Times, die op 17 april 1998 allemaal een hoofdartikel wijdden aan de dood van Pol Pot, waren op een uniforme manier verbolgen over zijn misdaden en vol spijt over het feit dat hij berechting ontliet. Elk van hen vermeed echter om de langdurige steun van de VS aan de misdadiger te vermelden – evenals de bijdrage van de VS in de eerste fase van ‘het decennium van genocide’ [dat wil zeggen, de bombardementen die de VS uitvoerde en die ervoor zorgden dat Vietnamese burgers zich aansloten bij de Rode Khmer]. De Washington Post zorgde voor een black-out van de vijftienjarige periode van steun aan Pol Pot met de volgende samenvatting: ‘Na de nachtmerrie van het bewind en de genocide van de Rode Khmer, pompten de VS en zijn bondgenoten miljoenen dollars in Cambodja om het land terug op te bouwen en er verkiezingen te houden.’⁶

Libië en Daesh

Het heeft uiteraard geen enkele zin om te denken dat enkel Amerikaanse media zich laten vangen aan dit soort beeldvormingspatronen. Soortgelijke voorbeelden zijn even gemakkelijk te vinden in de Belgische media.

Zo kunnen we als eerste meer recente voorbeeld verwijzen naar de berichtgeving over Libië. Wanneer de huidige situatie in dat land nog in de media komt, wordt deze zelden in het kader van andere conflicten geplaatst en blijft de invloed van Europese inmenging buiten beeld. Dit werd duidelijk in de verschrikte nieuwsberichten uit februari 2015 over het feit dat Daesh (ISIS) plotsklaps ook in Libië aanwezig was en er meteen 21 koptische christenen vermoordde. Artikelen die daarover berichtten, maakten over het algemeen op geen enkele wijze duidelijk hoezeer Daesh er enkel voet aan wal kreeg vanwege de chaos die het gevolg was van een eerdere – en schromelijk gefaalde – ‘humanitaire interventie’ in 2011. Onder de coördinatie van de NAVO waren nochtans verschillende Europese landen betrokken bij die militaire operatie – waaronder ook België.

Dat de kortere nieuwsberichten – die vaak louter een beschrijving gaven van de gruweldaad of een inleiding vormden op een bijbehorende filmpje – geen enkele duiding gaven bij de Libische context, valt wegens hun louter descriptieve functie te begrijpen. Maar ook uitgebreidere analyse-artikelen in de geschreven kwaliteitspers, die expliciet verdere duiding wilden bieden bij deze onverwachte aanwezigheid van Daesh in Libië, refereerden zelden aan de NAVO-interventie of de desintegratie van het land die daaruit voortvloeide. Twee artikelen op de site van De Standaard, waarvan één expliciet het woord ‘analyse’ in de titel draagt, maken er geen enkele melding van.⁷ In de drie duidingsartikelen op de site van De Morgen wordt er slechts één keer kort naar verwezen.⁸ En ook slechts één van de twee artikelen op de site van Knack maakt er zijdelings melding van.⁹ In het tweede artikel wordt kortweg vermeld: ‘In Libië woedt al maanden een bloedige burgeroorlog, twee regeringen in Tripoli en Tobroek maken aanspraak op de macht.’¹⁰

Zo doet men het uitschijnen alsof Daesh en andere soortgelijke extremistische militanten op zichzelf staande fenomenen zijn. Ze

worden voorgesteld als groeperingen die zich als een kwalijke kanker verspreiden, los van eender welke bredere geopolitieke context – en zeker los van een context waarin we zelf sterk betrokken zijn.

Destructie van erfgoed in Syrië en Irak

Een tweede recente voorbeeld. Begin 2015 bereikten ons berichten over de wijze waarop aanhangers van Daesh allerhande oude historische beelden verwoestten, artefacten in musea aan diggelen sloegen en historische gebouwen in puin achter lieten. Wie bijvoorbeeld in de zoekfunctie van de website van De Standaard ‘Palmyra’ intikt, krijgt meteen meer dan 15 artikelen waarin breedvoerig wordt bericht over de wijze waarop Daesh in die historische stad oude tempels, kloosters, graftorens en triomfbogen verwoestte. Zoiets past natuurlijk sterk in het oude beeld van de moslimstrijder die, met een kromzwaard in de hand, alles wat in zijn ogen ketters is kort en klein wil slaan. Samen met alle andere berichtgeving over deze feiten, maakten deze artikelen de publieke afschuw nog groter dan die al was en deden ze mensen besluiten dat het hier werkelijk om een groepering ging die de waanzin nabij was.

Wat iets minder in dat plaatje paste, was het feit dat heel wat erfgoedstukken niet werkelijk verwoest werden, maar vooral veel geld in het laatje brachten door ze op de zwarte markt te verkopen. Daar kon je heel sporadisch nog een artikel over vinden.¹¹

Waar men echter helemaal niet naar verwees, waren de vergelijkbare verwoestingen van Iraaks erfgoed in de nasleep van de invasie van het Amerikaanse en Britse leger. Ook toen die plaatsvonden, werd daar zo goed als niet over bericht. Nochtans zouden enkele sensationele artikelen zeker op hun plaats geweest

zijn want jarenlang werden allerhande paleizen, monumenten en moskeeën geplunderd en verwoest. De bezettingstroepen keken toe en lieten begaan, hoewel de internationale rechtsspraak van de Geneefse Conventies, die ook door de VS en het Verenigd Koninkrijk ondertekend werden, staten nochtans verplichten om het culturele erfgoed na conflictsituaties zo goed mogelijk te beschermen.¹² Archeologische sites werden onbewaakt achtergelaten, vele duizenden belangrijke historische kunstvoorwerpen ‘verdwenen’ spoorloos, het Nationaal Museum van Irak verloor tachtig procent van zijn duizenden stukken en eeuwenoude kopieën van de Koran werden weggehaald uit het ministerie voor Religieuze Zaken. De Nationale Bibliotheek – die elk boek en elke doctoraatsthesis bevatte die ooit in Irak werd gepubliceerd – werd zelfs opzettelijk vernield.¹³

Dat men zich van dit alles terdege bewust was, blijkt uit het feit dat in april 2003 drie leden van het White House Cultural Property Advisory Committee ontslag namen. De voorzitter van dit adviesorgaan, dat instond voor de bescherming van het Iraaks cultureel erfgoed, tekende sterk protest aan tegen de Amerikaanse nalatigheid.¹⁴

Minstens zeven historische locaties werden omgevormd tot basissen of militaire kampen. Onder andere de stad Ur, die in mythologische zin als de geboortestad van Abraham wordt gezien, kreeg het volgens de Libanese archeologe Joanne Farchakh hard te verduren. “De muren kraken onder het gewicht van militaire voertuigen”, zei ze. “Het is alsof je een archeologische site in een permanente aardbeving plaatst.”¹⁵ De millennia oude stad Babylon was eenzelfde lot beschoren. Niet alleen door de militaire basis die er werd opgetrokken, maar ook doordat het Iraakse ministerie voor Olie – dat sterk gedirigeerd werd door buitenlandse belangengroepen – in 2012 besloot om een 1500 meter lange tunnel onder de archeologische site van de stad te graven.¹⁶

Maar net zoals het destijds niet opportuun was om de uitroeiingen in Oost-Timor in beeld te brengen, was het ook in dit geval blijkbaar niet zo opportuun om te berichten over dergelijke groteske destructie. De huidige geopolitiek wordt vandaag immers bepaald door een tweedeling tussen ‘het tolerante Westen’ en ‘de agressieve islam’. Gewelddaden die dit beeld konden voeden, krijgen extra aandacht, gewelddaden die dat beeld kunnen verwarren, worden genegeerd. In dat verband nog een laatste interessante feit: eind maart 2016 werd Palmyra terug veroverd door het Russische en Syrische leger. De destructie bleek veel minder groot dan de eerdere berichtgeving deed uitschijnen. Volgens het Syrische hoofd van Antiquiteiten stond zo’n 80% van het Unesco Werelderfgoed nog steeds overeind.¹⁷

Conclusie

Het ene geweld legitimeert uiteraard het andere niet. Wanneer dergelijke voorbeelden van Amerikaanse of Europese agressie besproken worden, is het bijgevolg helemaal niet de bedoeling om geweld uit andere hoeken te vergoelijken. Integendeel. De voorbeelden proberen net te verduidelijken hoe problematisch *alle* vormen van agressie, terreur en geweld zijn, uit welke hoek ze ook komen. Maar voor wie in die optiek gelijkaardige gruwels werkelijk even problematisch vindt, maken deze voorbeelden ook duidelijk dat ze in onze media niet op een gelijke manier behandeld worden. De gruwelen van ‘de vijand’ worden uitvergroot en de eigen gewelddaden worden onder de mat geveegd. Of, om een zin uit de eerste paragraaf van dit hoofdstuk te parafraseren: de realiteit wordt verdraaid, we bewieroken onszelf, onze wandaden worden verhuld en alle kwaad wordt op onze vijanden geprojecteerd. Indien we dat

propaganda noemen in maatschappijen die geleid worden door despotische regimes, dan moeten we het ook propaganda noemen in onze eigen media.*

* Deze tekst werd (mits lichte aanpassingen) overgenomen uit Slaats, *Fast Food Fatwa's: over islam, moderniteit en geweld*, Davidsfonds, 2017. In dat boek kan men nog meer uitgewerkte voorbeelden vinden van propaganda in onze eigen media, specifiek gericht op beeldvorming rond religie in het algemeen en islam in het bijzonder.

4.

MEDIA, MOSLIMS

EN DE BERICHTGEVING ROND TERREURAANSLAGEN

Wanneer een moslim een aanslag pleegt, wordt hij een terrorist genoemd maar wanneer een blanke niet-moslim een aanslag pleegt, wordt hij een *lone wolf* genoemd. Het is een kritiek aan het adres van de media die in sommige kringen zo nu en dan de kop op steekt.

De redactie van Kif Kif wou wel eens onderzoeken of deze kritiek zich slechts tot een 'buikgevoel' beperkt of wel degelijk terecht is in het licht van een grondige analyse van de berichtgeving over verschillende aanslagen. Herman en Chomsky's propagandamodel leek ons een goed vertrekpunt om zo'n concrete toetsing uit te voeren. Anders gezegd: het leek ons een goede testcase om na te gaan in welke mate de berichtgeving rond moslims en terreur een toonbeeld is van 'objectieve journalistiek' of, net integendeel, van vooringenomen beeldvorming.*

* Dit hoofdstuk werd oorspronkelijk gepubliceerd als Kif Kif onderzoeksdossiers. De volledige pdf en de bijhorende excel met een overzicht van alle onderzochte artikelen en de bijhorende statistieken kan u downloaden op de site van Kif Kif via

Algemene schets van het onderzoek

Kadering

Op 1 oktober 2017 vond in Las Vegas een dramatisch *mass shooting* plaats. Een blanke miljonair, die geregeld naar Las Vegas trok om er te gokken, schoot er in het wilde weg op een menigte concertgangers. Hij doodde 58 mensen en verwondde 546 anderen. Het feit dat de blanke dader in de berichtgeving over het gebeuren niet als terrorist werd aangeduid, liet volgens sommigen zien dat de mainstream media met twee maten en twee gewichten meten.¹

Het is echter moeilijk om de Las Vegas shooting als een terreurdaad te omschrijven. De ideologische intentie van de dader bleek moeilijk te achterhalen en er lijkt geen sprake van een extremistisch netwerk dat de daad gezamenlijk had voorbereid. Dat was anders toen een week later in de Asheville Regional Airport in North Carolina een bomaanslag verijdeld werd.² De blanke Michael Christopher Estes wou er een spijkerbom laten ontploffen om een oorlog in de VS te ontketenen.³ Dat nieuws haalde echter niet eens de internationale media. Je kunt je natuurlijk afvragen hoe dat zou gegaan zijn indien Estes een moslim was geweest. Maar doden vielen er toen niet dus ook dit gebeuren valt moeilijk te vergelijken met andere aanslagen waarin moslims betrokken zijn en wel slachtoffers vallen.

De ene aanslag is nu eenmaal de andere niet. Het is dan ook niet vanzelfsprekend om het bestaande buikgevoel aan de realiteit te toetsen. Om een werkelijk grondige vergelijking te maken tussen de mediareportage rond verschillende aanslagen,

<http://www.kifkif.be/actua/twee-maten-en-twee-gewichten-media-moslims-en-berichtgeving-rond-terreuraanslagen>

moeten zo goed als alle ‘randfactoren’ gelijkaardig zijn met uitzondering van de religieuze en ideologische achtergrond van de dader.

Het toeval wil echter dat we in 2017 wel degelijk getuige waren van twee vergelijkbare aanslagen die daarenboven een zelfde hoeveelheid mediaraapportage genereerden: de aanslag nabij het Britse parlement en de aanslag in Charlottesville. In beide gevallen reed één man met zijn auto in op een massa mensen. In beide gevallen ging het om een zelfde grootteorde van slachtoffers. (5 doden en 49 gewonden in Londen, 1 dode en 19 gewonden in Charlottesville.)

Toch is er ook een opvallend verschil. De ideologische achtergrond van de dader in Charlottesville was duidelijk. Dat hij ingebed zat in een breder netwerk met dezelfde ideologische overtuigingen eveneens. Verschillende extreemrechtse groeperingen waren immers naar Charlottesville afgezakt om er te betogen.⁴ Maar de ideologische motieven van de dader in Londen waren een pak minder duidelijk. In de eerste berichtgevingen werd de aanslag geregeld aan IS gelinkt, aangezien deze oorlogsbende in Syrië en Irak de aanslag zou hebben opgeëist. (Al werd daar geregeld aan toegevoegd dat IS in het verleden wel eens aanslagen had opgeëist ook wanneer er geen enkel verband was.) Uiteindelijk werd echter duidelijk dat er geen concrete link bestond tussen de dader en IS.⁵

Wie de berichtgeving rond deze twee aanslagen onder de loep wil nemen, kan dan ook twee hypothesen naar voor schuiven.

Hypotheses

Een eerste hypothese baseert zich op de veronderstelling dat de verschillende mediakanalen proberen om het publiek zo correct mogelijk te informeren door zo objectief mogelijk over de actualiteit te berichten. Wie vanuit deze aanname vertrekt zal er

van uitgaan dat journalisten en redacties sterk beladen woorden zoals ‘terrorist’ en ‘terreuraanslag’ zo zorgvuldig en feitelijk mogelijk proberen gebruiken. De hypothese is dan dat de zowel de aanslag in Londen als de aanslag in Charlottesville even vaak als een terreurdaad omschreven werden. Indien er wel een verschil is, dan zou de dader in Londen iets minder als terrorist en iets meer als *lone wolf* moeten omschreven zijn, gezien het feit dat de dader in Londen uiteindelijk niet verbonden bleek met een groter ideologisch netwerk.

Wie echter de media analyseert met Herman & Chomsky’s propagandamodel als leessleutel, zal een andere hypothese naar voor schuiven: aangezien Westerse overheden in islamitische landen oorlog voeren, zullen journalisten en redacties van Westerse media een dader die moslim is vele malen meer als terrorist omschrijven dan wanneer het om een blanke dader gaat wiens ideologische denkbeelden op de één of andere manier verbonden is aan de overtuigingen van de heersende politieke en economische klasse.

Keuze van het medium

Om beide hypothesen na te gaan, kozen we er specifiek voor om de artikelen en opiniestukken van De Morgen op de rooster te leggen. Na de aanslag in Charlottesville schreef de opiniërend hoofdredacteur van die krant immers een opiniestuk waarin hij geen blad voor de mond nam: “Als iemand met een voertuig inrijdt op mensen met de bedoeling dood en vernieling te zaaien, zou het geen moeite mogen kosten die gewelddaad precies te benoemen. Dit is een terreurdaad. (...) We hebben het een terreurdaad genoemd toen jihadisten in Berlijn of Londen van hun voertuig een moordwapen maakten. (...) Het lijkt geen twijfel dat ook de moordende raid van een blanke extremist tegen een groep tegenbetogers in de Amerikaanse stad

Charlottesville een terreurdaad genoemd moet worden.”

Wanneer een hoofdredacteur zo'n helder standpunt inneemt, zou men mogen verwachten dat zich dat ook reflecteert in de berichtgeving van de krant en dat de eerste hypothese overeind blijft.

Methodiek

Alle artikelen die op de site van De Morgen verschenen tot drie dagen na de respectievelijke aanslag werden op kernwoorden doorzocht. In het geval van de Westminster Attack gaat dat om 31 artikelen. In het geval van Charlottesville om 52 artikelen.*

In de eerste plaats werd geturfd hoe vaak de geweldsdaad in een context van terreur wordt geplaatst. D.w.z. dat een telling werd uitgevoerd van de woorden 'terreur' en 'terrorisme' en hun afleidingen (zoals, bijvoorbeeld, een adjectief als 'terroristisch' of een samenstelling als 'terreurnetwerk'). Aanduidingen van personen of instituten (zoals, bijvoorbeeld, 'antiterreureenheid' of 'de antiterreurchef van de politie-eenheid') werden niet mee verrekend aangezien men zou kunnen veronderstellen dat deze niet zozeer gebruikt worden om een context te schetsen maar wel om te verduidelijken welke personen of instellingen aan het woord zijn.

Vervolgens werd nagegaan hoe vaak deze woorden de dader expliciet omschreven als 'terrorist' of de geweldsdaad als een 'terreurdaad'.

Daarnaast werd eveneens bekeken in welke mate een verwijzing werd gedaan naar het 'bredere gedachtegoed' van de

* Sommige artikels kwamen vaak twee keer voor omdat ze ook in het archief werden geplaatst, veelal met een andere titel. Aangezien zowel het oorspronkelijke artikel als de archiefversie beschikbaar bleven, kozen we er voor ze telkens mee te tellen in het totaal.

aanslagpleger. In het geval van de Westminster Attack werd daarom bekeken hoe vaak woorden als ‘islam’, ‘moslim’ en afgeleiden aan bod kwamen. In het geval van Charlottesville werd gezocht naar de mate waarin ‘rechtse overtuigingen’ benoemd werden.

Hierbij is een kleine maar belangrijke opmerking op zijn plaats. Het ‘niveau’ van het onderzochte gedachtegoed komt immers niet overeen. Ook binnen de islam bestaan zowel ‘linkse’ als ‘rechtse’ strekkingen. Het is dus moeilijk om ‘islam’ en ‘rechtse politieke ideologie’ met elkaar te vergelijken. Als begrip verhoudt ‘islam’ zich veeleer tot een overkoepelende term als ‘democratisch denken’. Wie een equivalent zoekt voor ‘rechts gedachtegoed binnen het democratisch denken’, moet dan ook veeleer verwijzen naar, bijvoorbeeld, ‘conservatieve strekkingen binnen de islam’. Wanneer men specifiek dan over extremistische ideologieën spreekt, dan vindt men die zowel binnen de rechtse als linkse politieke stromingen – al kan men van vele extremistische ideologieën stellen dat ze zich buiten het normatieve democratisch denken plaatsen. Evenzo heb je binnen de islam extremistische varianten binnen zowel conservatieve als progressieve strekkingen – en ook hier kan men van vele extremistische overtuigingen stellen dat ze zich buiten de moraliteit van de normatieve islam plaatsen. Bijgevolg, om de verwijzingen naar het gedachtegoed van de aanslagplegers te vergelijken, zou men ofwel de specifieke ideologische interpretatie van islam moeten benoemen in de berichtgeving rond de aanslag in Londen ofwel over ‘democratisch denken’ moeten spreken in de berichtgeving rond Charlottesville. Het hoeft echter weinig betoog dat men in het geval van de Westminster Attack vaak veralgemenend over de dader als een ‘moslim’ spreekt en dat een bredere ideologische kadering als ‘democratisch denken’ niet aanwezig is in de verslaggeving rond Charlottesville.

Tot slot werd ook bekeken of het ‘bredere gedachtegoed’ bijkomend werd gekwalificeerd met termen als ‘extreem’ of ‘ultra’, zoals, bijvoorbeeld, wanneer gesproken wordt over ‘een extremistische variant van islam’ of ‘ultrarechtse overtuigingen’. Zo werd nagegaan of in een specifiek artikel al dan niet verduidelijkt werd dat de onderliggende ideologie bij de aanslag geen kwestie was van de ‘normatieve’ vorm van een bepaald gedachtegoed en wel van een specifieke, gewelddadige variant.

Enmaal de verschillende woorden en woordcombinaties in kaart werden gebracht, bleek een verdere kwalitatieve uitzuivering nodig. In verschillende artikelen werden woorden als ‘terreur’ en ‘terrorisme’ immers niet zozeer door de auteur van het artikel gebruikt maar kwamen ze enkel voor in een citaat van een politicus of een andere gezagsdrager. Dat bleek vooral het geval in de berichtgeving rond de aanslag in Charlottesville. Een mooi voorbeeld daarvan: “Sanders reageerde uitgebreid op het dodelijke incident: ‘Ons medeleven gaat uit naar de familie van Heather Heyer die werd vermoord door een terrorist.’” De auteur van het artikel kiest er in dit geval dus voor om het gebeuren te omschrijven als een ‘dodelijk incident’, zelfs al werd het door een politicus als senator Bernie Sanders omschreven als een terreuraanslag.

Aangezien dit onderzoek zich niet richt op het discours van politici maar wel op de berichtgeving van de media en de wijze waarop zij al dan niet aan framing doen, werd er bijgevolg voor gekozen om in alle onderzochte artikelen van beide gebeurtenissen de verwijzingen naar terreur weg te filteren wanneer zij niet door de journalist of de redactie werden aangebracht maar wel louter een onderdeel vormen van citaten. Zo proberen we duidelijker in beeld te brengen hoe vaak *de krant zelf* de aanslagpleger of de geweldsdaad expliciet als terreurdaad omschrijft, los van wat anderen zeggen.

Vervolgens bleek nog een tweede kwalitatieve uitzuivering

nodig. In verschillende artikelen rond de gebeurtenissen in Charlottesville was immers wel sprake van een context van terreur, maar werd die context ofwel specifiek geschetst om vervolgens te stellen dat de geweldsdaad van Charlottesville om bepaalde redenen *geen* terreur was ofwel om specifiek te verwijzen naar *andere* geweldsdaden. Het spreekt dan ook voor zich, dat deze woordelijke verwijzingen niet in het totaal meegerekend worden.

Tot slot werd besloten om in het geval van de artikelen rond Charlottesville het opiniestuk van de opiniërende hoofdredacteur achterwege te laten. Doordat het expliciet dat ene punt wenst te maken – dat de aanslag in Charlottesville eveneens een vorm van terreur was – zorgt het immers voor een vertekend beeld. Het woord terreur en afgeleiden ervan komen in dat stuk tien keer voor. Wanneer deze meegerekend worden zorgt het er bijgevolg voor dat het cijfer in het geval van Charlottesville in zekere zin ‘artificieel’ omhoog getrokken wordt. Niet alleen verwijzen de woorden geregeld naar andere terreurdaden, het gaat bovenal ook om een uitzonderlijk opiniestuk dat in schrill contrast staat met de journalistieke berichtgeving – en om die laatste is het uiteindelijk te doen.

Resultaten

Een volledig overzicht van de verschillende aantallen per artikel, met bijhorende links en eventuele opmerkingen kan u downloaden op de site van Kif Kif. Een kort, samenvattend overzicht van de verwerkte resultaten, kunnen we als volgt opstellen:

Aantallen in artikels

Gebeurtenis	Gemiddeld aantal keer terreur(...)/terror(..)	Gemiddeld aantal keer benoemen terrorist/terreur aanslag	Gemiddeld aantal keer extreem/ultra/radicaal gedachte goed	Gemiddeld aantal keer breder gedachte goed zonder kwalificatie
Londen	2,55	1,16	0,03	0,90
Charlottesville	0,67	0,29	2,12	0,25
Londen <i>gecorrigeerd (*)</i>	2,13	1,00	0,03	0,90
Charlottesville <i>gecorrigeerd 1 (**)</i>	0,33	0,12	2,12	0,25
Charlottesville <i>gecorrigeerd 2 (***)</i>	0,14	0,08	2,08	0,24
Aantal keren meer bij moslims				
Louter woordelijk	4	4	-66	4
Gecorrigeerd 1	7	9	-66	4
Gecorrigeerd 2	16	13	-64	4

(*) terreurverwijzingen die enkel in citaten voorkomen, die andere aanslagen aanduiden of die stellen dat het NIET om een terreuraanslag ging, achterwege werden gelaten.

(**) terreurverwijzingen die enkel in citaten voorkomen, die andere aanslagen aanduiden of die stellen dat het NIET om een terreuraanslag ging, werden achterwege gelaten.

(***) gecorrigeerd 1 + het uitzonderlijke opiniestuk van de opiniërend hoofdredacteur dat een vertekend beeld geeft van het geheel werd achterwege gelaten.

Aantallen in titels

Gebeurtenis	Aantal keer terreur(...) /terror(..)	Aantal keer benoemen terrorist/ terreur aanslag	Gemiddeld aantal keer extreem/ ultra/ radicaal gedachte goed	Gemiddeld aantal keer breder gedachte goed zonder 'kwalificatie'
Londen	7	2	0	2
Charlottesville	0	0	12	0
	Gemiddeld aantal keer terreur(...)/ terror(..)	Gemiddeld aantal keer benoemen terrorist/ terreur aanslag	Gemiddeld aantal keer 'extreem'/'ult ra'/ 'radicaal' gedachte goed	Gemiddeld aantal keer breder gedachtegoe d zonder 'kwalificatie'
Londen	0,23	0,06	0	0,06
Charlottesville	0	0	0,23	0

Bespreking van de resultaten

Kwantitatieve resultaten

Op basis van de gevonden resultaten kunnen we een aantal vaststellingen doen.

1. De aanslag in Londen wordt **16 keer meer** in een context van terreur geplaatst en de daad zelf of de aanslagpleger worden **13 keer meer** als ‘terreurdaad’ of ‘terrorist’ omschreven. Wie de gemiddelden per artikel bekijkt, merkt dan ook dat per artikel over de Westminster Attack de hele gebeurtenis **gemiddeld twee keer in de context van terreur plaatst en er gemiddeld één keer naar de dader of aanslag als terrorist of terreuraanslag verwezen wordt**, terwijl de artikelen rond het geweld in Charlottesville **gemiddeld 0,14 keer in de context van terreur worden geplaatst en de dader of aanslag slechts 0,08 keer rechtstreeks als terrorist of terreuraanslag wordt benoemd**.
2. In de titels van de artikels merkt men eenzelfde tendens op. In het geval van de Westminster Attack plaatsen de titels de aanslag 7 keer in een context van terreur en wordt de daad of de dader 2 keer als ‘terreurdaad’ of ‘terrorist’ omschreven. In het geval van Charlottesville, gebeurt dat alles in geen enkele titel. **Dat betekent dat bijna een kwart van de artikelstitels rond Londen wel een context van terreur schetst en geen enkele van de artikelen rond Charlottesville.**
3. Ook cijfermatige analyse van de wijze waarop het gedachtegoed of de ideologische motivaties van de daders beschreven wordt, laten duidelijke discrepanties zien. In het geval van de gebeurtenissen in Charlottesville wordt ongeveer 2,5 keer per artikel over ‘rechts gedachtegoed’ gesproken. In de berichtgeving rond de Westminster Attack

wordt ongeveer 1 keer per artikel over islam gesproken. Het onderliggende gedachtegoed komt dus drie keer meer aan bod in de berichtgeving rond Charlottesville.* Opvallend is echter dat **verwijzingen naar rechts gedachtegoed in 90% van de gevallen ‘gekwalificeerd’ wordt met termen als ‘extreem’ of ‘ultra’. In het geval van de aanslag in Londen wordt slechts 3% van de verwijzingen naar islam als onderliggend gedachtegoed gekwalificeerd.** Het gevolg is dat in het mediadiscours rond Charlottesville **64 keer meer** verduidelijkt wordt dat het om een ‘zeer uitzonderlijke vorm’ gaat van het rechtse gedachtegoed. Er wordt dus bijzonder veel moeite gedaan om te verhelderen dat de onderliggende ideologie van die aanslag niet mag vereenzelvigd worden met het ‘gewone’ en ‘normale’ rechtse gedachtegoed omdat het om een aparte en ongewenste variant aan de marge gaat.† In het geval van islam, daarentegen, doet men die moeite helemaal niet. Er wordt in algemene termen over gesproken waardoor het woordgebruik in de artikelen doet uitschijnen alsof extremistische vormen wel degelijk een onderdeel vormen van de ‘gewone’ en ‘normale’ islam. Zoals in de uitleg over de gebruikte methodiek reeds werd aangegeven is dit extra problematisch aangezien de concepten ‘islam’ en ‘rechtse

* Deze cijfers werden niet bijgehouden in de overzichtstabel van de resultaten om deze zo overzichtelijk en helder mogelijk te houden. In het bijhorende excel-overzicht waarin alle relevante gegevens werden bijgehouden kan men deze cijfers wel terugvinden.

† Er werd gekozen om enkel termen rond ‘rechts gedachtegoed’ te analyseren. Mogelijk was ook om bijvoorbeeld ‘nationalisme’ te bekijken. Dat werd uiteindelijk achterwege gelaten om het geheel niet nodeloos te verzwaren. In de eerste versies van het overzicht werd het echter wel meegenomen en bleken de tendensen dezelfde: nationalisme wordt vaak vermeld, maar dan over het algemeen ‘gekwalificeerd’ door ofwel expliciet ‘blanke nationalisten’ te schrijven (om, een beetje problematisch vertaald, ‘white supremacists’ of ‘white nationalists’ aan te duiden) ofwel het duidelijk te kaderen naast ‘neonazi’s’, ‘ku klux klan’, etc.

ideologieën' niet op hetzelfde niveau staan. Binnen de islam bestaan immers zowel rechts-conservatieve strekkingen als links-progressieve. Om een eerlijke vergelijking rond gedachtegoed te maken, zou men eerst moeten aanduiden over welke specifieke stroming men spreekt binnen de islam en vervolgens aanduiden dat het om een extremistische variant gaat binnen die stroming.

4. In de titels van de artikelen zijn opnieuw dezelfde tendensen zichtbaar. **In ongeveer een kwart van de artikelen rond Charlottesville wordt verwezen naar een onderliggend ideologisch gedachtegoed, maar dan telkens met een expliciete kwalificatie als uitzonderlijk en problematisch.** De weinige keren dat naar islam verwezen wordt in de titels van de artikelen rond de aanslag in Londen, is dat in algemene termen.

Kwalitatieve resultaten

Ook op inhoudelijk vlak kon in sommige artikelen heel wat worden opgemerkt, dat geheel in lijn ligt met de kwantitatieve resultaten. We beperken ons hier tot slechts vijf van de meest opvallende inhoudelijke vaststellingen.*

Een eerste opvallende voorbeeld is te vinden in een uitgebreid interview met professor Cas Mudde die gevraagd wordt om als expert duiding te geven bij de gebeurtenissen in Charlottesville.⁶ De journalist stelt immers expliciet de vraag: “Zou u dat

* De overige kwalitatieve vaststellingen kan u terugvinden in het oorspronkelijke Kif Kif onderzoeksdossiers. De pdf daarvan kan u downloaden op de site van Kif Kif via <http://www.kifkif.be/actua/twee-maten-en-twee-gewichten-media-moslims-en-berichtgeving-rond-terreuraanslagen>

terrorisme noemen?” Waarop professor Mudde antwoordt: “Ik heb een beetje een probleem met de oprekking van die term. Terrorisme is altijd gepland en gaat gepaard met een boodschap. En die boodschap is hier niet zo duidelijk. Ik zou dit veeleer een politiek geïnspireerde moord noemen. Die man in de auto had zijn actie bijna zeker niet van tevoren gepland. Het was wellicht een spontane daad, nadat bij hem iets was geknapt.”

Om verschillende redenen echter is de argumentatie van Cas Mudde enigszins bedenkelijk.

Vooreerst is de kans reëel dat de aanslag in Charlottesville wel degelijk op voorhand gepland werd. Een documentaire van Vice, die verschillende kopstukken van de extreem rechtse betogers aan het woord liet, maakte immers duidelijk dat men wel degelijk op geweld was voorbereid.⁷

Vervolgens is ook de boodschap van de extreemrechtse betogers bijzonder helder – en van daaruit de ideologische intentie van de aanslagpleger evenzeer. Het gaat hier dus geenszins louter om een volledige losstaand geval van ‘iemand bij wie iets knapt’ aangezien er overduidelijk sprake is van een xenofobe, racistische en nationalistische ideologie.

Tot slot kan men zich eveneens de vraag stellen wat het verschil is tussen ‘een politiek geïnspireerde moord’ en ‘terreur’. Is ‘politiek geïnspireerd geweld dat voortvloeit uit de ideeën en daden van een netwerk dat angst wil zaaien onder burgers’ niet exact wat de meesten onder ons onder het woord ‘terreur’ verstaan?

De journalist stelt echter geen verdere kritische vragen en gaat meteen over naar de vraag waarom Trump zo lang gewacht heeft om ‘het geweld’ te veroordelen.

Van groot belang hierbij is ook dat de Westminster Attack volgens de elementen die Cas Mudde aanbrengt, nog veel minder als een terreurdaad kan omschreven worden. Men weet immers niet of de daad op voorhand gepland was en, zoals

eerder werd verduidelijkt, bleken er evenmin banden te zijn met een breder terreurnetwerk.

Een tweede voorbeeld is een opiniebijdrage van Derk Jan Eppink n.a.v. de gebeurtenissen in Charlottesville.⁸ In dit opiniestuk, dat door de redactie van De Morgen als een relevante bijdrage wordt gezien, aangezien het daadwerkelijk gepubliceerd werd, komt de term 'terrorisme' drie maal voor. De term blijkt er echter telkens verbonden met geweldsdaaden waarvan Eppink vindt dat Obama naliet om ze als 'islamitisch terrorisme' te bestempelen.

In het opiniestuk wordt vervolgens gesteld dat ook Trump op gelijkaardige wijze 'de bal volledig mis sloeg' na het gebeuren in Charlottesville, maar interessant genoeg benoemt ook Eppink het op geen enkel moment letterlijk als een terreurdaad. Daarenboven laat hij elke verdere verwijzing naar de ideologie van de dader achterwege. Woordelijk wordt in dit opiniestuk dus enkel een verband gelegd tussen islam en terreur – wat natuurlijk geheel in overeenstemming is met de bredere discoursanalyse uit dit onderzoek.

Een derde voorbeeld, deze keer uit de berichtgeving over de Westminster Attack, is het artikel *Terreurexperte: "Birmingham was voor Molenbeek hét terroristische centrum van Europa"* waarin men de zin kan lezen: "In Birmingham is 22 procent van de inwoners islamitisch. 39 inwoners zijn de afgelopen jaren veroordeeld als terrorist."⁹ De gratuite manier waarop islam en terreur op die manier als vanzelfsprekend aan elkaar gekoppeld worden is op zijn minst opvallend te noemen. Ook de titel van het artikel is natuurlijk opvallend: zowel Molenbeek als Birmingham worden al even gratis als 'terroristische centra' omschreven. Daarenboven wordt doorheen het hele artikel gerefereerd over 'moslims' in het algemeen gesproken en de manier

waarop zij kunnen 'radicaliseren' binnen hun 'islam' maar wordt nergens omschreven over welke specifieke stromingen het dan zou gaan. Voor een artikel dat beweert 'expertise' te brengen is het dus in meerder opzichten problematisch.

Een vierde voorbeeld, opnieuw uit de berichtgeving over de Westminster Attack, vinden we in het artikel *Ook Khalid Masood laat de wereld achter met niets dan verbijsterende feitjes en vragen*.¹⁰ Daar kan men immers de bizarre zin lezen: "Hij heeft zich in de gevangenis tot de islam bekeerd en zijn identiteit van zich afgeworpen." Alsof het bekeren tot de islam er voor zorgt dat men elk ander element van de eigen identiteit uitwist en alsof 'moslim worden' gelijk staat aan 'geen identiteit hebben (behalve 'moslim zijn'). Een even opvallende zin is: "Meer nog dan alle vorige recente eenmanscommando's van IS wijkt het profiel van Khalid Masood (52) heel ver af van de profielen zoals we die tot hiertoe kenden." Dat het om een IS-strijder zou gaan, wordt hier dus als een feit vermeld hoewel enkele dagen later zou blijken dat dit niet het geval is.

Voor een vijfde voorbeeld kunnen we een vergelijking maken tussen twee artikelen over beide geweldsdaden. Naar aanleiding van de Westminster Attack verscheen immers het artikel: *En plots is het gelukkigste stadje van de VS een slagveld van haat*.¹¹ Het trachtte wat achtergrond te schetsen over de stad zelf. Dat de aanslag in Charlottesville plaats vond, komt echter niet zomaar 'uit de lucht vallen' zoals zowel de titel als het hele artikel laten uitschijnen. Er waren eerder al spanningen in het stadje die verband hielden met de maatschappelijke discussie rond het verleden van de *confederalists* en structureel racisme in de samenleving. Wanneer we dit echter vergelijken met bijvoorbeeld de titel *Dat spoor van dader aanslag Londen naar Birmingham leidt, is geen verrassing* een artikel dat achtergrond

wenst te geven bij de herkomststad van de dader in de Westminster Attack, dan wordt de discrepantie meteen duidelijk.¹² Net als in het overgrote merendeel van de artikelen over de Westminster Attack worden ook in dit artikel de verwijzingen naar islam niet gekwalificeerd. Ook opvallend is hoe men een Britse moslim aan het woord laat die toevallig in de straat passeerde waar de dader woonde. De man zei: “Wie een mens doodt, doodt de mensheid.” De journalist voegt er aan toe: “Zijn woorden sluiten aan bij de verwoede pogingen van Britse moslimorganisaties om zich te distantiëren van de ‘aanval op de democratie’.” Zonder de werkelijke motivaties van de dader te kennen laat de journalist het dus uitschijnen alsof het evident is dat het om een aanval gaat van een ‘gewone moslim’ op ‘de democratie’. In Charlottesville echter, gaat het om een onbegrijpelijk gebeuren van uitzonderlijke gekken dat op geen enkele manier lijkt verband te houden met onderliggende dynamieken in de samenleving.

Conclusie

Het mag duidelijk zijn. De eerste hypothese – dat de verschillende mediakanalen proberen om zo objectief mogelijk over de actualiteit te berichten en dat ze daarom zo zorgvuldig en feitelijk mogelijk proberen omgaan met woorden met woorden als ‘terrorist’ en ‘terreuraanslag’ – blijkt niet houdbaar. Zelfs al maande de opiniërend hoofdredacteur van De Morgen iedereen aan om de aanslag in Charlottesville op een gelijkaardige wijze als terreurdaad te behandelen, in de berichtgeving doet de krant dat zelf uiteindelijk helemaal niet.

De tweede hypothese op basis van het Herman en Chomsky’s propagandamodel – dat, omwille van de filters die werkzaam zijn in de berichtgeving, moslims vele malen meer als terrorist

zullen omschreven worden dan daders van wie de denkbeelden op de één of andere manier verbonden zijn aan de overtuigingen van de heersende politieke en economische klasse – blijft daarentegen overeind staan. Er wordt wel degelijk met twee maten en twee gewichten gewogen en voor vergelijkbare geweldsdaden worden moslims wel degelijk een heel pak meer in relatie gebracht met terreur.

De woorden terreur, terrorist en terreuraanslag blijken in de media dus niet zozeer te tonen over welk soort aanslag het gaat. Ze laten veeleer zien dat degene die de aanslag uitvoerde kenmerken vertoont van personen die binnen het dominante maatschappelijke discours als ‘vijand’ worden gezien. Wanneer de aanslagpleger daarentegen gepercipieerd wordt als iemand die tot ‘de eigen cultuur’ behoort (of toch tot de cultuur van de journalisten en redacteurs), dan wordt deze niet met ‘terreur’ in verband gebracht. Hoewel dus verondersteld wordt dat het woord terreur vooral verwijst naar de vorm, de intentie of het groepsverband van bepaalde geweldsdaden, in realiteit wordt het woord terreur vooral gebruikt om een scheiding aan te brengen tussen ‘hun geweld’ (d.w.z. het geweld van moslims) dat per definitie als terreur wordt afgedaan en ‘ons geweld’ dat steevast als iets ‘uitzonderlijk’ omschreven wordt en dat verder niet in verband wordt gebracht met onze cultuur of overtuigingen.

Dit alles impliceert zeker niet dat er een soort ‘samenzwering’ zou bestaan tussen beleidsmakers en mediaredacties. Het feit dat de hoofdredacteur van De Morgen in zijn opiniestuk over Charlottesville oproept om journalistieke eerlijkheid te bewaren en die geweldsdaad evenzeer als een terreurdaad te omschrijven, laat zien dat men zich binnen de mediaredacties wel degelijk bewust kan zijn van dergelijke dynamieken en dat men de intentie kan hebben om het anders aan te pakken.

Maar net het feit dat een hoofdredacteur zich zo expliciet kan positioneren en dat de discrepanties niettemin zo uitgesproken

kunnen zijn, laat meteen ook zien wat er wel aan de hand is: het gaat om een vorm van ideologische vooringenomenheid die een grote blinde vlek creëert. Er is vermoedelijk dus geen sprake van een bewuste poging om de tweedeling tussen 'hun geweld' en 'ons geweld' door een specifieke woordkeuze extra in de verf te zetten. Zoals het media-analysemodel van Herman en Chomsky beschrijft, gaat het daarentegen wel om verschillende 'filters' die er voor zorgen dat het mediadiscours zichzelf begrensd door specifieke machtsverhoudingen en onbewuste denkkaders. Het gaat er om dat het dominante wij-zij-denken ook onder journalisten een grondhouding vormt.

De kans is dan ook zeer reëel dat de discrepanties in het woordgebruik nog groter waren in andere mediakanalen waar de hoofdredacteur er zich niet zo expliciet over uitsprak. Verder onderzoek zou kunnen uitwijzen of dat inderdaad het geval is.

MACHT & BEELDVORMING

5.

EEN ZOEKTOCHT NAAR DE REËLE MACHTSHEBBERS

In 2017 verscheen het boek *De Chomsky Papers* bij EPO, een uitgeverij die ook in het verleden als enige uitgeverij de moeite nam om boeken van Chomsky in het Nederlands te vertalen. Zoals de titel doet uitschijnen, gaat het niet zozeer om een nieuw werk met een heel specifieke insteek, maar wel om een verzameling van essays en artikelen.

De oorspronkelijke Engelse titel van het boek luidt echter: *Who rules the world?* Alhoewel het dus gaat om een reeks aparte beschouwingen over een waaier van actuele onderwerpen, biedt het boek ook een grondige aanzet om verschillende facetten van de hedendaagse internationale spanningen vanuit een ‘Chomskiaanse bril’ te bekijken en op die manier na te gaan wie de reële machtshebbers zijn in onze geglobaliseerde wereld.

Met *De Chomsky Papers* als leidraad, kan men bijgevolg op zoek gaan naar de precieze machtsverhoudingen tussen politici bedrijfsbelangen en burgers. Een correct inzicht in deze machtsverhoudingen is nu eenmaal van cruciaal belang voor al wie wat meer vat wenst te krijgen op de (geo)politieke dynamieken in zowel binnen- als buitenland.

Regeren politici de wereld?

Spontaan denkt men vaak dat politici de finale machtshebbers zijn. Toch zeker de politici van specifieke landen zoals de VS, Groot-Brittannië en Duitsland. In onze door natiestaten opgedeelde wereld bepalen politici nu eenmaal de wetten *binnen* die natiestaten en zorgen ze voor internationale betrekkingen *tussen* de natiestaten. Meer nog, wanneer die betrekkingen scheef lopen, kunnen ze beslissen om hun militaire apparaat in te zetten en een oorlog te ontketenen.

Dat laatste aspect – het reële en agressieve vertoon van macht door de inzet van het militaire apparaat – lijkt voor velen in onze samenleving een kwestie die niet dagelijks aan de orde is maar pas in uitzonderlijke omstandigheden een vraagstuk wordt. Niets is minder waar. De militaire bescherming van politieke macht is wel degelijk een permanent onderdeel van de politieke dynamiek in onze geglobaliseerde wereld. De machtigste natiestaat in de wereld – en dat is al meer dan een halve eeuw en ook vandaag nog steeds zonder twijfel de VS – was sinds de tweede wereldoorlog bijna zonder onderbreking in militaire conflicten verwickeld. Slechts enkele van de meest gekende oorlogsgebieden uit die periode zijn: Korea (1950-1953), Vietnam (1965-1973), Afghanistan (1979-1989), Irak (1990-1991), Afghanistan opnieuw (2001-...) en Irak opnieuw (2003-...).

Welke politicus precies aan de macht is, maakt op dat vlak maar weinig uit. Een president als Obama, bijvoorbeeld, kreeg de Nobelprijs voor de vrede maar, zoals Chomsky schrijft, is het zo dat “waar het beleid van George Bush nog draaide om het gevangennemen van verdachten (en ze martelen), Obama ze gewoonweg vermoordde. Onder Obama namen het gebruik van terreurwapens (drones) en de inzet van Special Forces – vaak moordcommando’s – sterk toe. De special forces werden onder zijn leiding in 147 landen ingezet.” (p. 76)

In deze korte zoektocht naar wie de wereld regeert, moeten we ons bijgevolg de vraag stellen: welke belangen dient al dit militaire machtsvertoon? Want al wordt het vaak gekaderd in termen van ‘veiligheidsbeleid’, zoals Chomsky aantoonde, heeft dat militaire machtsvertoon zelden tot nooit werkelijk met ‘de veiligheid van de bevolking’ te maken. Tijdens de zogeheten *War on Terror*, bijvoorbeeld, nam het aantal terroristische groeperingen stelselmatig toe. Wie het beleid van de politici uit de machtigste natiestaten grondig analyseert ziet dan ook dat zij uiteindelijk andere belangen dienen: bedrijfsbelangen.

Regeren bedrijfsbelangen de wereld?

“Eén van de grote realisaties van het Amerikaanse doctrinaire systeem is dat het erin geslaagd is de woede tegen het bedrijfsleven af te wentelen naar de regering die de plannen van de privésector uitvoert.” Schrijft Chomsky. (p.303) “In tegenstelling tot de bedrijfssector staat de regering nog enigszins onder invloed en controle van de publieke opinie. Voor de zakenwereld is het dan ook bijzonder voordelig haat en minachting aan te wakkeren tegen [de overheid].” (p. 304)

De luide roep om besparingen in sociale en culturele sectoren, de ideologische aanval op vakbonden vanuit sommige politieke partijen, het idee dat de overheid moet afgebouwd worden omdat ze quasi per definitie inefficiënt is,... het zijn allemaal duidelijke uitingen van het ‘afwentelen van volkswoede’ in een richting die voor datzelfde volk dikwijls destructief is, bijvoorbeeld, doordat de sociale zekerheid stelselmatig wordt afgebouwd. Dat is vooral frappant in het licht van het feit dat de laatste mondiale crisis helemaal niet door overheidsinstellingen werd veroorzaakt, maar wel door totaal uit de hand gelopen bedrijfsstructuren (meer bepaald, private banken) die daarenboven

door de overheid werden gered om een totale ineenstorting te voorkomen. Toch lijkt de gedachtengang ‘overheid = diefstal, business = vooruitgang’ nog steeds bijzonder wijdverspreid.

Voor Chomsky is het dus duidelijk: “We kunnen geen realistisch beeld krijgen van wie wereldwijd de dans leidt als we ‘de Heersers der Aarde’ negeren, zoals Adam Smith ze noemde. In zijn tijd bedoelde hij daarmee de handelaars en de fabriekseigenaars van Engeland. Vandaag wordt hun rol overgenomen door multinationale conglomeraten, gigantische financiële instellingen, reusachtige detailhandelaars en consorten. En nu we het toch over Adam Smith hebben, is het ook verstandig even aandacht te besteden aan de ‘verachtelijke grondregel’ die de ‘Heersers der Aarde’ volgens hem aanhangen en die luidt: ‘Alles voor ons en niets voor de anderen.’ Het zijn andere woorden voor wat ook bekend is als de bittere en onophoudelijke klassenstrijd.” (p. 277)

En die strijd wordt ook vandaag nog steeds gevoerd. Want al mogen de ‘Heersers der Aarde’ een enorme macht bezitten, hun macht wordt steeds ook uitgedaagd. Het is immers niet zo dat de gewone burgers louter een kudde makke schapen zijn. Wel integendeel.

Regeren burgers de wereld?

Met recht en reden worden de economische en politieke machtshebbers vandaag door velen aangeklaagd. Ze houden al te weinig het welzijn van de burgers voor ogen en trachten al te vaak hun eigen macht en rijkdom te bestendigen. Slechts één van de meest sprekende voorbeelden daarvan is het feit dat ondanks de enorme wereldwijde groei in productie en consumptie van de laatste vijftig jaar, arbeiders stelselmatig armer werden. Van een zogeheten *trickle down effect* is maar weinig sprake. De rijken

werden vooral rijker en de armen werden armer. “In 2007, net voor de crash, [waren] de lonen voor niet-leidinggevende arbeiders, rekening houdend met de inflatie, lager dan in 1979, toen het neoliberale experiment van start ging. Vandaag ligt het nettoloon voor mannelijke arbeiders op het niveau van de jaren 1960, terwijl er ondertussen spectaculaire winsten verdwenen in de kluisen van enkelen aan de top, niet eens de ‘één procent’ maar een fractie van de één procent. Hun rijkdom heeft niets te maken met hun prestaties of hun verwezenlijkingen en evenmin met de krachten van de markt. Hun rijkdom is grotendeels het gevolg van doelbewuste beleidsbeslissingen.” (p. 302)

Gelukkig dus maar dat burgers nooit permanent bij de pakken blijven zitten. Ondanks de stelselmatige achterstelling van het grootste deel van de bevolking (met specifieke minderheden op kop) zijn er altijd verschillende vormen van verzet geweest. Net zoals de geschiedenis bol staat van het machtsmisbruik, staat ze bol van de bewegingen die het tij van onderuit deden keren. Van ecologische actiegroepen tot antiracistische bewegingen, ook in onze geglobaliseerde wereld komen mensen overal samen om hun rechten op te eisen, het politieke beleid aan te kaarten en de economische structuren te doorprikken.

Chomsky’s pijnlijke maar realistische analyses leiden uiteindelijk dus niet tot doemdenken. Genadeloos fileert hij de bestaande machtsstructuren en laat hij zien wat voor een uitermate destructieve impact zij hebben, maar moedeloos wordt hij niet. Want naast de realiteit van ‘politieke macht’, staat ook een realiteit van ‘solidaire kracht’. Hij besluit zijn boek dan ook met de volgende zinnen: “Mobilisering en activisme kan, als het fatsoenlijk georganiseerd en geleid wordt, een groot verschil maken. En, zoals ik eerder zei, de uitdagingen vandaag zijn immens.”

6.

DE VERNISLAAG VAN ‘BESCHAVING’

Chomsky benadrukt geregeld dat klimaatsverandering en een atoomoorlog de twee grootste gevaren zijn van onze huidige geglobaliseerde wereld. De reden daarvoor is heel eenvoudig: niet alleen zijn ze nu reeds bijzonder reëel (klimaatsverandering is een feit en atoombommen werden in het verleden reeds gebruikt), ze bedreigen ook allebei *de volledige mensheid*.

Over de dreiging van klimaatsverandering werd en wordt heel wat geschreven. Over de dreiging van een alles verwoestende atoomoorlog heel wat minder. Dat lijkt voor velen immers op iets voor apocalyptische science fiction boekjes uit de jaren vijftig. Maar aangezien in 2017 het militaire spierballengerol tussen de VS en Noord-Korea hoog opliep en president Trump in de algemene vergadering van de VN stelde dat hij zijn tegenstander ‘totaal’ zou vernietigen,¹ doen we er misschien toch goed aan de mogelijkheid wat serieuzer te nemen en nog eens terug te kijken in de geschiedenis naar die eerste (en tot nu toe gelukkig ook laatste) keer dat atoombommen gebruikt werden. Want hoezeer we onszelf ook ‘te beschaafd’ achten als ‘moderne mensen’ om dergelijke wapens vandaag opnieuw te gebruiken, het feit is en blijft dat ze de eerste keer ingezet werden door een ‘beschaafde democratie’ en dat het gebruik ervan steeds gelegitimeerd werd

door het idee ‘dat we de beschaafde wereld moeten beschermen’.

Het officiële narratief van de machtshebbers in de VS luidde dat het gebruik van atoomwapens de oorlog vroegtijdig kon beëindigen en op die manier heel wat erger bloedvergieten zou voorkomen. Dat idee vormt voor velen vandaag nog steeds het standaardargument.² Het raakt echter kant noch wal. De atoombommen op Hiroshima en Nagasaki waren in geen enkel opzicht een noodzaak om ‘de democratie’, ‘de beschaving’ of ‘de mensheid’ te redden.

Zowel voor als na het werpen van de bommen, lieten heel wat hogergeplaatste militaire officieren duidelijk verstaan dat de Japanse overheid op het punt stond te capituleren – indien niet omwille van de succesvolle blokkades van goederen of de constante ‘conventionele’ bommentapijten die verschillende steden te verduren kregen, dan wel omwille van het feit dat de Russische troepen klaar stonden om aan het conflict deel te nemen en de Japanse troepen aan te vallen. Dat laatste element was ook de reden die het meest expliciet door de keizer werd aangehaald om zijn uiteindelijke overgave te verklaren. Zo blijkt toch uit het werk van onderlegde historici.³

Wie uitspraken van toenmalige politici en vrijgekomen interne documenten op een rijtje legt, komt dan ook te weten dat de uiteindelijke reden achter het gebruik van de atoomwapens niet zozeer het ‘winnen van de oorlog’ was en wel twee andere, heel wat pijnlijkere motieven. Aan de ene kant was het eenvoudigweg soort ‘test’ voor de net ontwikkelde wapens. Zo nam toenmalig president Henry Truman geen blad voor de mond toen hij zei dat “het experiment een overweldigend succes was.”⁴ Aan de andere kant – en dit is volgens vele historici naar alle waarschijnlijkheid de hoofdreden – was het een manier om zonder omwegen de nieuwe militaire macht te tonen. Zo hoopte men niet meteen de Japanse overheid tot andere gedachten te brengen als wel de toenmalige ambities van de Russische overheid binnen

de perken te houden. Met de bommen als 'afschrikmiddel' wou men van meet af aan duidelijk maken wie de baas was op het nieuwe geopolitieke toneel. Het was meteen ook het startschot van de Koude Oorlog.⁵

Het resultaat van dat spierballengerol in Hiroshima bleek trouwens meer dan 50.000 burgerslachtoffers op minder dan één minuut. In de nasleep daarvan stierven nog vele tienduizenden mensen door de straling van de vrijgekomen kernenergie.⁶ Indien de Japanse overheid zich niet snel officieel gewonnen gaf, dan waren volgende bommen reeds in de maak en was men steevast van plan deze eveneens te werpen.⁷

We kunnen er dus maar moeilijk omheen. Het enige land dat het ooit aandurfde dergelijke hallucinante wapens te gebruiken was een beschaafd land met 'beschaafde leiders'. En in die beschaafde seculiere, moderne en liberale democratie werd deze horrorwaanzin ook meer dan goedgekeurd. Uit enquêtes die enkele dagen na de bomaanslagen werden afgenomen, bleek 85% ze goed te keuren. In 1995 bleek dat nog steeds 59% te zijn.⁸

Dit land – dat in het verleden toonde er niet voor terug te deinzen ze te gebruiken en waarvan het grootste deel van de bevolking het gebruik ervan voor zichzelf weet te legitimeren – is meteen ook het land dat nog steeds het grootste actieve nucleaire arsenaal bezit.⁹ En net dat land pleit uitzonderlijk sterk voor een kernwapenverbod in andere staten (of althans in staten waar men geen bevriende relaties mee heeft).

Dus, hoe uitermate problematisch het ook is dat één of andere moeilijk in te schatten dictator atoomwapens in handen zou kunnen hebben, dat sommige Amerikaanse presidenten er tijdens hun ambtstermijn meer dan 2000 ter beschikking hebben is nog veel problematischer - of ze nu democratisch verkozen zijn of niet. Wie vanuit een sterk Americacentrisch wereldbeeld vertrekt (en dat doet niet alleen de meerderheid van de burgers in de VS maar dat doet ook de meerderheid in ons eigen land),

heeft het vaak moeilijk om zo'n stelling te aanvaarden. Maar volgens de Australische minister van buitenlandse zaken blijkt uit Zuid-Koreaanse opiniepeilingen dat zelfs de Zuid-Koreanen zich in 2017 meer zorgen maakten over Trump dan over Kim Jong-un.¹⁰

Het laagje retorisch vernis dat de wereld opdeelt in 'beschaafden' en 'onbeschaafden' (of, zoals Trump het deed, in 'the righteous many' en 'the wicked few'¹¹) zal ons nu eenmaal niet beschermen wanneer het enige land dat er ooit gebruikte haar kernwapenarsenaal opnieuw ontsteekt.

7.

NIET FEITEN MAAR VERHALEN

VORMEN DE DRIJFVEER

VAN HET MAATSCHAPPELIJKE DEBAT

Als burgers van moderne democratische samenlevingen denken we graag dat ons politieke beleid en onze berichtgeving over dat beleid gedragen worden door objectieve feiten en redelijk debat. Sommige politici kunnen al eens liegen en sommige media kunnen bepaalde gebeurtenissen al eens gekleurd weergegeven maar over het algemeen, zo veronderstellen we, worden zo'n uitschuiers toch in evenwicht gehouden doordat politieke tegenstanders de leugens van anderen proberen te ontmaskeren en doordat serieuze journalisten de reële feiten zo objectief en neutraal mogelijk trachten te achterhalen. In werkelijkheid echter, blijken 'feitelijkheid', 'objectiviteit' en 'neutraliteit' het maatschappelijke debat of het politieke beleid maar in kleine mate te bepalen. Dat debat en dat beleid worden daarentegen in grote mate bepaald door subjectieve, emotionele en ideologische verhalen.

Zeker in de internationale politiek en de berichtgeving rond buitenlandse conflicten zijn daar een hele resem voorbeelden van te geven. Deze politiek en berichtgeving worden immers sterk gedreven door expliciete wij-zij verhalen die gewelddadigheid vooral toeschrijven aan de brutaliteit van anderen culturen, ideologieën en geloofsovertuigingen en die

onze eigen culturele en ideologische achtergrond louter als ‘geweldloos’ en ‘verlicht’ afschilderen. Niet zozeer omwille van de feiten en wel omwille van een politiek ideologisch verhaal hadden we weinig aandacht voor de slachtoffers van Saddam’s moordpartijen zolang Westerse landen hem zijn hij chemische wapens leverden. Zijn gruweldaden werden immers wel uitvoerig als genocide bestempeld toen hij plots onze vijand werd na zijn inval in Koeweit. (Zie hoofdstuk 2.) Niet zozeer omwille van onze objectiviteit en wel omwille van een politiek-ideologisch verhaal kregen we bijna niets te horen over de destructie van erfgoed in Irak door Westerse troepen. Toen Daesh ten tonele verschenen en in Syrië heel wat erfgoed verwoestte, werd dat immers breed uitgesmeerd als een toonbeeld van hun waanzin. (Zie hoofdstuk 3.) Niet zozeer omwille van onze neutrale berichtgeving en wel omwille van een politiek-ideologisch verhaal werd de Westminster Attack van 22 maart 2017 zestien keer meer aan terreur gerelateerd dan de aanslag in Charlottesville van 12 augustus 2017. In de Westminster attack ging het immers om een extremistische moslim, in Charlottesville was de dader een extremistische nationalist – en omwille van de huidige geopolitieke spanningen wordt de islam nu eenmaal veel sterker met geweld geassocieerd dan andere geloofsovertuigingen of ideologieën, zelfs al begaan ze even grote gruwels. (Zie hoofdstuk 4.)

Hypocrisie

Chomsky schreef ooit heel gevat in zijn boek *Failed States*: “Eén van de meeste elementaire morele principes is dat van ‘universaliteit’: de standaarden die we voor anderen hanteren moeten we ook voor onszelf hanteren – of zelfs strengere. Het is echter een frappante opmerking op de Westerse intellectuele

cultuur dat dit principe zo vaak genegeerd wordt en, indien het soms wordt vermeld, als schandelijk wordt veroordeeld. Dit is nog beschamender wanneer men graag met de eigen Christelijke vroomheid te koop loopt en dus vermoedelijk op zijn minst al eens gehoord heeft hoe hypocrieten in de evangeliën omschreven worden.”

Met de laatste zin van dit pertinente citaat refereert Chomsky natuurlijk in de eerste plaats naar sommige politici en commentatoren in de VS. Zeker binnen de Republikeinse partij zetten hooggeplaatste beleidsmakers hun christelijke achtergrond soms sterk in de verf. Eén van de meer evidente voorbeelden op dat vlak is voormalig president George Bush jr. Deze *born-again Christian* deed de 21ste eeuw aanvatten met enorme oorlogsmisdaden die miljoenen doden tot gevolg hadden door volledig illegitiem Afghanistan en Irak binnen te vallen.

Maar ook in ons land kan men geregeld wel eens politici en commentatoren horen verwijzen naar onze ‘joods-christelijke normen en waarden’. Wat ze daarmee precies bedoelen, is meestal wat vaag. Want ook het gebruik van deze term past binnen een verhaal en steunt geenszins op ‘objectieve feiten’. De term ‘joods-christelijk’ lijkt vooral gebruikt te worden om te contrasteren met de islam terwijl islam en jodendom in bepaalde theologische dimensies veel nauwer verwant zijn dan christendom en islam. Daarenboven is de term historisch gesproken uitermate problematisch gezien de vele pogroms en de uiteindelijke genocide die zo’n 6 miljoen joden vermoordde in ‘christelijk’ Europa. Dit verhaal van een veronderstelde ‘joods-christelijke cultuur’ versus een ‘islamitische cultuur’ maakt het voor sommige beleidsmakers echter gemakkelijker om één van de grootste minderheden in ons land blijvend te wantrouwen. Het maakt het ook gemakkelijker om blijvend deel te nemen aan verschillende militaire conflicten in islamitische landen en deze

landen in puin achter te laten zonder zich daarvoor te moeten verantwoorden. Het maakt het ook gemakkelijker om vervolgens bij de eigen achterban angstgevoelens op te wekken rond de vermeende ‘dreiging’ van vluchtelingen die vanuit die oorlogsgebieden onze richting uit komen.

Duistere kanten en blinde vlekken

Toen ik voor het eerst over Chomsky hoorde was ik 18. Chomsky zelf was toen 52. De documentaire die me met zijn werk in contact bracht, raakte me in al zijn eenvoud en waarheid. Van toen af was ik daardoor overtuigd van twee eenvoudige premissen. Eén: ons politieke beleid en onze media-informatie worden niet door neutrale feiten geleid, maar door een specifiek wereldbeeld, door een specifiek mensbeeld en door overkoepelende machtsverhalen. En twee: dat wereldbeeld, dat mensbeeld en die machtsverhalen maken ons veelal blind voor onze eigen duistere kanten.

Ondertussen zijn we twintig jaar verder, is Chomsky 89 en inspireert hij me nog steeds. De rustige manier waarop hij zonder omwegen telkens opnieuw de hypocrisie van de hedendaagse (geo)politiek bloot legt, is een verademing in deze tijden van onoverzichtelijke informatiestromen en luid TV-gebrul.

Meer dan ooit is er nood aan dat soort rust en helderheid in het maatschappelijke debat. Zonder ons op het sleeptouw te laten nemen door de waan van de dag, door de ADHD van de media of door de geïnduceerde angstpsychoses van sommige politici moeten we in alle kalmte blijven op zoek gaan naar een breder inzicht in de werkelijkheid. Met dat inzicht moeten we vervolgens de machtsverhalen blijven doorprikken en vanuit dat doorprikken moeten we eenieders mensenrechten blijven verdedigen.

Vrije Geesten

We denken vaak dat we vandaag, meer dan voorheen, ‘vrije geesten’ zijn. Maar uiteindelijk zijn we nooit werkelijk vrij in onze geest zolang we de machtsverhalen geloven. Velen geloven die verhalen toch. Dat is gemakkelijk, want zo hoef je je blinde vlekken en je eigen machtspositie niet onder ogen te zien.

Willen of niet, werkelijk vrij van geest wordt je pas wanneer je jezelf niet meer laat gevangen zetten door de hypocrisie van de machtshebbers. Werkelijk vrij van geest wordt je pas wanneer je het perspectief van de onderdrukten durft in te nemen en een ander verhaal leert kennen.

BRONVERWIJZINGEN

¹ De tabel combineert gegevens uit Herman & Peterson, *The Politics of Genocide*, Monthly Review Press, 2010 and Herman & Chomsky, *Manufacturing Consent: the political economy of the mass media*, The Bodley Head, (1980) 2008. Voor de schatting van de dodentallen van Koerden in Irak en Turkije werd gebruik gemaakt van courante cijfers die ook op Wikipedia terug te vinden zijn. Zie: Wikipedia, *Human rights in Saddam Hussein's Iraq*, s.d.; Wikipedia, *Turkey-PKK conflict*, s.d. Voor het dodental na de invasie in Irak, werd gebruik gemaakt van Physicians for Social Responsibility. *Body Count: Casualty Figures after 10 Years of the "War on Terror"*, 2015.

¹ Zie o.a.: Goris, *Vijf lessen uit het communistische kalifaat*, MO*, 2015. <http://www.mo.be/analyse/vijf-lessen-uit-het-communistische-kalifaat>; Pilger, *How Thatcher gave Pol Pot a hand*, New Statesman, 2000. <https://www.newstatesman.com/politics/politics/2014/04/how-thatcher-gave-pol-pot-hand>

² Zie: Herman & Chomsky, *Manufacturing Consent*, The Bodley Head, 1980.

³ Zie o.a.: Kiernan, *Cambodia's Twisted Path to Justice*, The History Place, 1999. <http://www.historyplace.com/pointsofview/kiernan.htm>; Goris, *Vijf lessen uit het communistische kalifaat*, 2015. <http://www.mo.be/analyse/vijf-lessen-uit-het-communistische-kalifaat>; Pilger, *How Thatcher gave Pol Pot a hand*, New Statesman, 2000. <https://www.newstatesman.com/politics/politics/2014/04/how-thatcher-gave-pol-pot-hand>

⁴ Zie: Pilger, *How Thatcher gave Pol Pot a hand*, New Statesman, 2000. <https://www.newstatesman.com/politics/politics/2014/04/how-thatcher-gave-pol-pot-hand>

⁵ Zie: Herman & Chomsky, *Manufacturing Consent*, The Bodley Head, 1980.

⁶ Ibid. (Mijn vertaling.)

⁷ Zie: De Cock, *Analyse: Wat doet IS in Libië?*, De Standaard, 2015. http://www.standaard.be/cnt/dmf20150216_01531950; De Cock, *IS breidt zich uit als 'sterk merk'*, De Standaard, 2015. http://www.standaard.be/cnt/dmf20150216_01533031

- ⁸ Zie: Reuters, *IS onthoofdt 21 koptische christenen in Libië*, De Morgen, 2015, <http://www.demorgen.be/buitenland/is-onthoofdt-21-koptische-christenen-in-libie-b987b1ae/>; De Morgen, *IS publiceert video van onthoofding 21 koptische christenen in Libië*, 2015. <http://www.demorgen.be/plus/is-publiceert-video-van-onthoofding-21-koptische-christenen-in-libie-b-1424046963799/>; Van Eyken, “*IS staat voor onze deur*”: *Italië wil troepen sturen naar Libië*, De Morgen, 2015. <http://www.demorgen.be/buitenland/-is-staat-voor-onze-deur-italie-wil-troepen-sturen-naar-libie-bd266821/>
- ⁹ Zie: Bouchrika, ‘*Vergeet de Syriëstrijder, Libië is de nieuwe bestemming voor jihadisten*’, Knack, 2015. <http://www.knack.be/nieuws/wereld/vergeet-de-syriestrijder-libie-is-de-nieuwe-bestemming-voor-jihadisten/article-normal-538339.html>
- ¹⁰ Engels, *Egypte valt IS aan in Libië als reactie op nieuwe video van massa-onthoofding*, Knack, 2015. <http://www.knack.be/nieuws/wereld/egypte-valt-is-aan-in-libie-als-reactie-op-nieuwe-video-van-massa-onthoofding/article-normal-533685.html>
- ¹¹ Sioen, ‘*Islamitische Staat onthoofdt de mensheid*’, De Standaard, 2015. http://www.standaard.be/cnt/dmf20150301_01555532
- ¹² Fisk, *It is the death of history*, The Independent, 2011. <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-it-is-the-death-of-history-402571.html>; Adriaensens, *Irak: georganiseerde moord op de geschiedenis van de mensheid*, De Wereld Morgen, 2015. <http://www.dewereldmorgen.be/artikel/2015/03/09/irak-georganiseerde-moord-op-de-geschiedenis-van-de-mensheid>
- ¹³ Zie: Klein, *The Shock Doctrine*, Knopf, 2007; Adriaensens, *Irak: georganiseerde moord op de geschiedenis van de mensheid*, 2015. <http://www.dewereldmorgen.be/artikel/2015/03/09/irak-georganiseerde-moord-op-de-geschiedenis-van-de-mensheid>
- ¹⁴ Grey, *US culture advisers resign in protest over looting of Iraqi museums*, World Socialist Web Site, 2003. <https://www.wsws.org/en/articles/2003/04/cult-a19.html>
- ¹⁵ Geciteerd in Fisk, *It is the death of history*, The Independent, 2011. <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-it-is-the-death-of-history-402571.html>
- ¹⁶ Zie o.a. Stone & Farchakh Bajjaly (red.), *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq*, Boydell Press, 2008.
- ¹⁷ Zie: Fahim, *Scenes From Palmyra Indicate ISIS Slowed Assault on Treasures*, New York Times, 2016. <http://www.nytimes.com/2016/03/29/world/middleeast/scenes-from-palmyra-indicate-isis-slowed-assault-on-treasures.html>; AFP, *Syria's Palmyra can be restored 'in five years'*, 2016. <http://www.afp.com/en/news/syrias-palmyra-can-be-restored-five-years>

- ¹ Shaun King, *The White Privilege of the “Lone Wolf” Shooter*, The Intercept, 2017. <https://theintercept.com/2017/10/02/lone-wolf-white-privilege-las-vegas-stephen-paddock/>
- ² Shaun King, *The Airport Bomber from Last Week you Never Heard About*, The Intercept, 2017. <https://theintercept.com/2017/10/11/terrorist-donald-trump-airport-bomber-estes-asheville/>
- ³ John Boyle, *Complaint: Airport bomb suspect wanted 'to fight a war on US soil*, Citizen Times, 2017. <https://www.citizen-times.com/story/news/local/2017/10/10/bomb-airport-ammonium-nitrate-fuel-oil-mix-suspect-make-first-appearance/749394001/>
- ⁴ Vice News Tonight, *Charlottesville, Race and Terror*, Vice News, 2017, https://news.vice.com/en_us/article/qvzn8p/vice-news-tonight-full-episode-charlottesville-race-and-terror
- ⁵ Redactie, *Politie: “Geen link tussen dader aanslag Londen en terreurgroepen”*, De Morgen, <https://www.demorgen.be/buitenland/politie-geen-link-tussen-dader-aanslag-londen-en-terreurgroepen-b9eb6adb/>
- ⁶ De Ceulaer, *Populisme-expert: “Uiterst rechts voelt zich gesterkt door Trump”*, De Morgen, 2017, <https://www.demorgen.be/buitenland/populisme-expert-uiteerst-rechts-voelt-zich-gesterkt-door-trump-b7d9726c/>
- ⁷ Vice News Tonight, *Charlottesville, Race and Terror*, Vice News, 2017, https://news.vice.com/en_us/article/qvzn8p/vice-news-tonight-full-episode-charlottesville-race-and-terror
- ⁸ Eppinck, *Hoe Trump de bal volledig mislaat*, De Morgen, 2017, <https://www.demorgen.be/opinie/hoe-trump-de-bal-volledig-mislaat-b2ec29eb/>
- ⁹ FT, *Terreurexperte: “Birmingham was voor Molenbeek hét terroristische centrum van Europa”*, De Morgen, 2017, <https://www.demorgen.be/buitenland/terreurexperte-birmingham-was-voor-molenbeek-het-terroristische-centrum-van-europa-b9e9140f/>
- ¹⁰ De Coninck, *Ook Khalid Masood laat de wereld achter met niets dan verbijsterende feitjes en vragen*, De Morgen, 2017, <https://www.demorgen.be/buitenland/ook-khalid-masood-laat-de-wereld-achter-met-niets-dan-verbijsterende-feitjes-en-vragen-b3d81a8f/>
- ¹¹ Vos, *En plots is het gelukkigste stadje van de VS een slagveld van haat*, De Morgen, 2017, <https://www.demorgen.be/buitenland/en-plots-is-het-gelukkigste-stadje-van-de-vs-een-slagveld-van-haat-b1877866/>
- ¹² Van Ijzendoorn, *Dat spoor van dader aanslag Londen naar Birmingham leidt, is geen verrassing*, 2017, De Morgen, <https://www.demorgen.be/buitenland/dat-spoor-van-dader-aanslag-londen-naar-birmingham-leidt-is-geen-verrassing-bdab8ebb/>

- ¹ Borger, *A blunt, fearful rant: Trump's UN speech left presidential norms in the dust*, The Guardian, 2017. <https://www.theguardian.com/us-news/2017/sep/19/donald-trump-un-speech-analysis-north-korea>
- ² Zie bijvoorbeeld: Young, *If the bombing of Hiroshima was a moral obscenity, blame Emperor Hirohito*, The Spectator, 2015. <http://www.spectator.co.uk/life/status-anxiety/9606762/if-the-bombing-of-hiroshima-was-a-moral-obscenity-blame-emperor-hirohito/> Ook de vele comments op dit artikel zijn zeer tekenend.
- ³ Zie bijvoorbeeld: Alperovitz, *On the Sixty-Sixth Anniversary of the Bombing of Hiroshima*, 2011. <http://www.garalperovitz.com/2011/08/on-the-sixty-sixth-anniversary-of-the-bombing-of-hiroshima/>; Washington's Blog, *The Real Reason America Used Nuclear Weapons Against Japan*, Global Research, 2015. <http://www.globalresearch.ca/the-real-reason-america-used-nuclear-weapons-against-japan-it-was-not-to-end-the-war-or-save-lives/5308192>; Pauwels, *De mythe van de goede oorlog*, EPO, (2000) 2017.
- ⁴ Geciteerd in Mitchell & Lifton, *When Truman Announced the Attack on Hiroshima 65 Years Ago: The Beginning of a 'Cover-up'*, The Nation, 2010. <http://www.thenation.com/article/when-truman-announced-attack-hiroshima-65-years-ago-beginning-cover/>
- ⁵ Zie: Alperovitz, *On the Sixty-Sixth Anniversary of the Bombing of Hiroshima*, 2011. . <http://www.garalperovitz.com/2011/08/on-the-sixty-sixth-anniversary-of-the-bombing-of-hiroshima/>; Washington's Blog, *The Real Reason America Used Nuclear Weapons Against Japan*, Global Research, 2015. <http://www.globalresearch.ca/the-real-reason-america-used-nuclear-weapons-against-japan-it-was-not-to-end-the-war-or-save-lives/5308192>; Pilger, *The lies of Hiroshima live on, props in the war crimes of the 20th century*, The Guardian, 2008. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2008/aug/06/secondworldwar.warcrimes>; Pauwels, *De mythe van de goede oorlog*, EPO, (2000) 2017.
- ⁶ McNamee, *It has been 70 years since 70,000 people were killed in less than a minute*, The Journal, 2015. <http://www.thejournal.ie/years-killed-individuals-tragedy-hiroshima-nagasaki-2238080-Aug2015/>
- ⁷ Hull & Senman, *General Hull and Colonel Senman - 1325 - 13 aug 45*, The National Security Archive, 1945. <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB162/72.pdf>
- ⁸ Newport, Moore & Saad, *The Most Important Events of the Century From the Viewpoint of the People*, Gallup, 2015. <http://www.gallup.com/poll/3427/most-important-events-century-from-viewpoint-people.aspx>
- ⁹ Federation of American Scientists, *Status of World Nuclear Forces*, 2015. <http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>

¹⁰ Le Messurier, *South Koreans 'more worried about Trump than North Korea', says Gareth Evans*, News.com.au, 2017. <http://www.news.com.au/finance/work/leaders/south-koreans-more-worried-about-trump-than-north-korea-says-gareth-evans/news-story/c6b8ab43ecb4c271c84c35b6f5e1724f>

¹¹ Borger, *A blunt, fearful rant: Trump's UN speech left presidential norms in the dust*, The Guardian, 2017. <https://www.theguardian.com/us-news/2017/sep/19/donald-trump-un-speech-analysis-north-korea>

Over Kif Kif

Kif Kif is een interculturele beweging die strijdt tegen racisme en voor gelijkwaardigheid. Kif Kif bouwt mee aan een solidaire, democratische en interculturele samenleving. Via kritische, sensibiliserende, interactieve en educatieve initiatieven geeft Kif Kif mensen de instrumenten in handen om een andere stem te laten horen in het maatschappelijk debat over de interculturele samenleving. Kif Kif steunt op die manier actief individuen en groepen die uitgesloten worden van grondrechten of gediscrimineerd worden en versterken hen om zelf op te komen voor hun rechten.

Uit deze missie puurt Kif Kif de volgende algemene doelstellingen:

1. **Woord maken:** Kif Kif wil mensen de instrumenten in handen geven zodat ze hun stem kunnen laten horen in het maatschappelijk debat.
2. **Woord geven:** Kif Kif wil mensen de ruimte bieden op haar site, in cahiers, boeken en op debatten om hun stem te laten horen in het maatschappelijk debat.
3. **Woord nemen:** Kif Kif intervenueert op geregelde tijdstippen in het maatschappelijk debat.
4. **Woord doorgeven:** Kif Kif stelt haar expertise inzake interculturaliteit ter beschikking van andere organisaties en creëert zo een multiplicatoreffect.

Over Yunus Publishing

Yunus Publishing publiceert boeken en essays rond religie, mystiek en politiek. Yunus Publishing werkt daarvoor vaak samen met andere organisaties. Eerdere uitgaven waren o.a. '*Soefisme Herzien*', '*Islam, het evolutiedebat en beeldvorming*' (i.s.m. Kif Kif) en '*Mahatma Gandhi: spiritualiteit in actie*' (i.s.m. SPES-forum).

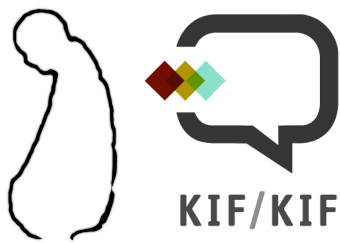
Op de hoogte blijven van toekomstige uitgaven

Indien u in de toekomst graag geïnformeerd wordt over de nieuwe publicaties of projecten van Yunus Publishing, wordt u vriendelijk verzocht om u op de website in te schrijven op de nieuwsbrief.

Contact

Alle opmerkingen, vragen of verzoeken kan u altijd doorsturen naar mail@yunuspublishing.org.

www.yunuspublishing.org

www.yunuspublishing.org
www.kifkif.be

Met de steun van

